

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ДЗВО
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»

Рішенням засідання кафедри
педагогіки, психології та менеджменту
Протокол № _____ від _____ 2026 р.
завідувачка кафедри _____

Юлія ГЕРАСИМЕНКО

підпис

«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО
НАВЧАННЯ У ШКОЛІ»

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 Психологія

Освітньо-професійна програма «Психологія»

Здобувач(ка) вищої освіти
групи ПС-24-11-зМ

ПОЛОДЮК Тетяна Володимирівна

(підпис)

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник

відділу психології праці ІПООД

імені Івана Зязюна НАПН України

ТАТАУРОВА-ОСИКА Галина Петрівна

(підпис)

БІЛА ЦЕРКВА 2026

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: ПОЛОДЮК Тетяна Володимирівна, група ПС-24-11-ЗМ

Назва: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Керівник: Татаурова-Осика Галина Петрівна

Підрозділ: Bila Tserkva institute of continuous professional education

Коефіцієнт подібності 1: 2.75%

Мікропробіли: 18

Заміна букв: 0

Інтервали: 0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедурам. Таким чином робота не приймається.

Висновок:

Відсоток оригінальності за системою Strike Plagiarism 2,75% відповідає встановленим вимогам. Високий рівень оригінальності. Допускається до захисту/рецензування.

Дата 05.05.2028р.

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України:

Підпис

Татаурова-Осика

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ДЗВО
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність: 053 Психологія
Освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувачка кафедри

Ю. БЕРАСИМЕНКО
« 19 » _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу здобувачці освіти

Полодюк Тетяни Володимирівни

Тема роботи: «Психологічні особливості готовності дитини до навчання у школі».

Науковий керівник Татаурова-Осика Галина Петрівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу психології праці ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України

Затверджено наказом БІНПО № 01-06/01 від 12 січня 2026 р.

Строк подання здобувачем освіти роботи 04 травня 2026 р.

Вихідні дані до роботи: нормативно-правові документи у сфері освіти, психологічного супроводу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; наукові праці та монографії вітчизняних і зарубіжних учених із проблем психологічної готовності дитини до навчання у школі, вікової та педагогічної психології; публікації у фахових наукових виданнях, матеріали науково-практичних конференцій та профільні вебресурси; методичні рекомендації щодо підготовки кваліфікаційних робіт із психології для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти; методичні рекомендації щодо використання психодіагностичного інструментарію для визначення рівня

психологічної готовності дітей до навчання у школі; власні емпіричні матеріали щодо дослідження мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціально-психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання.

Перелік питань, які потрібно розробити: проаналізувати теоретичні підходи до вивчення психологічної готовності дитини до навчання у школі; охарактеризувати психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку; визначити структуру та основні компоненти психологічної готовності до шкільного навчання; провести емпіричне дослідження рівня сформованості мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціально-комунікативної готовності дітей до школи; здійснити аналіз отриманих результатів та визначити особливості психологічної готовності дітей до навчання у школі.

Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Татаурова-Осика Г.П., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу психології праці ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України	12.01.2026	12.01.2026
2	Татаурова-Осика Г.П., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу психології праці ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України	25.03.2026	25.03.2026
3	Татаурова-Осика Г.П., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу психології праці ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України	15.04.2026	15.04.2026

Дата видачі завдання 12 січня 2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	січень	виконано
2	Вивчення літературних джерел	січень	виконано
3	Збирання матеріалу для дослідження	січень	виконано
4	Обробка матеріалу	січень	виконано
5	Виконання розділу 1	лютий	виконано
6	Виконання розділу 2	березень	виконано
	Виконання розділу 3	квітень	виконано
7	Формулювання висновків	квітень	виконано
8	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії, перевірка на плагіат	квітень	виконано
9	Подання роботи на кафедру	травень	виконано

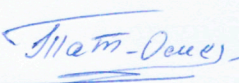
Здобувачка освіти

 (підпис)

Тетяна ПОЛОДЮК

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Керівник роботи

 (підпис)

Галина ТАТАУРОВА-ОСИКА

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

ВІДГУК КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну роботу магістра «**Психологічні особливості готовності дитини до навчання у школі**»

здобувача вищої освіти групи ПС-24-11-ЗМ спеціальності 053 «Психологія» освітньої програми «Психологія»

ПОЛОДЮК Тетяни Володимирівни

Актуальність даної теми полягає у необхідності дослідження психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі в умовах сучасних освітніх змін. Проблема готовності дитини до шкільного навчання є надзвичайно важливою, оскільки від рівня сформованості мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціально-психологічної сфер залежить успішність адаптації дитини до освітнього середовища та подальшого навчання.

У кваліфікаційній роботі магістра розкрито теоретичні та практичні аспекти проблеми психологічної готовності дитини до школи. Авторкою здійснено ґрунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, охарактеризовано структуру психологічної готовності дитини до шкільного навчання, визначено вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку. Особливу увагу приділено аналізу мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціально-комунікативної готовності дітей до навчання у школі.

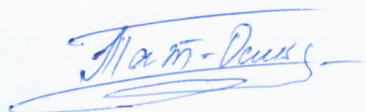
У процесі виконання кваліфікаційної роботи здобувачка продемонструвала достатній рівень теоретичної підготовки, уміння працювати з науковими джерелами, здійснювати аналіз, узагальнення та систематизацію наукової інформації. Під час проведення емпіричного дослідження авторка використала комплекс психодіагностичних методик, що дозволило здійснити всебічне вивчення компонентів психологічної готовності дітей до школи. Отримані результати дослідження проаналізовано та інтерпретовано відповідно до поставлених завдань.

Кваліфікаційна робота характеризується логічністю структури, послідовністю викладення матеріалу, аргументованістю висновків та належним рівнем оформлення. Здобувачка виявила самостійність у виконанні дослідження, уміння формулювати висновки та практичні узагальнення.

У цілому кваліфікаційна робота Полодюк Тетяни Володимирівни є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якій не виявлено академічного плагіату, відповідає всім вимогам щодо підготовки таких робіт, заслуговує на високу позитивну оцінку – 90/А/відмінно.

Керівник кваліфікаційної роботи магістра:

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу психології праці ІПООД
імені Івана Зязюна НАПН України

ТАТАУРОВА-ОСИКА Г. П.

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи на тему:
«Психологічні особливості готовності дитини до навчання у школі»
студентки Полодюк Тетяни Володимирівни

Робота викладена на 65 сторінках, містить таблиці, список використаних джерел налічує 52.

Об'єктом дослідження є психологічна готовність дитини до навчання у школі.

Предметом дослідження є психологічні особливості дитини, що визначають її готовність до навчання у школі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та охарактеризувати психологічні особливості дитини до навчання у школі, а також визначити їх значення для успішної адаптації до освітнього середовища.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та систематизація психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; емпіричні – спостереження, бесіда, психодіагностичні методики, методики кількісної та якісної обробки результатів дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні та систематизації наукових уявлень про психологічні особливості дитини до навчання у школі, а також у поглибленні розуміння феномену психологічної готовності до шкільного навчання.

Практичне значення дослідження: полягає в можливості використання отриманих результатів у роботі практичних психологів, вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів початкових класів і батьків з метою своєчасної діагностики рівня готовності дитини до школи та організації ефективного психолого-педагогічного супроводу.

Ключові слова: готовність, навчання, дитина, завдання, мислення, пам'ять, увага, мовлення.

ABSTRACT

of the qualification work on the topic
“Psychological characteristics of a child’s readiness for school learning”

Student: Polodiuk Tetiana Volodymyrivna

The work is presented on 65 pages, includes 5 tables and the reference list containing 52 items.

The object of the research is the psychological readiness of a child for school learning.

The subject of the research is the psychological characteristics of a child that determine their readiness for studying at school.

The aim of the research is to theoretically substantiate and characterize the psychological characteristics of a child’s readiness for studying at school, as well as to determine the conditions for their successful adaptation to the educational environment.

Research methods:

- theoretical: analysis, synthesis, generalization, comparison and systematization of psycho-pedagogical literature on the research problem;
- empirical: observation, conversation;
- psychodiagnostic methods and methods of quantitative and qualitative processing of research results.

Theoretical significance of the research lies in clarifying and systematizing scientific ideas about the psychological characteristics of a child’s readiness for school learning.

As well as in determining the interrelation of the structure of psychological readiness of preschool children to school education.

Practical significance of the research consists in the possibility of using the results obtained in the work of preschool psychologists, preschool teachers and parents to determine a child’s readiness for school and to organize effective psychological and pedagogical support.

Key words: readiness learning, children, tasks, thinking, memory, attention, speech.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	13
1.1. Поняття готовності дитини до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі.....	13
1.2. Структура психологічної готовності дитини до шкільного навчання.....	19
1.3. Вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку.....	25
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	36
2.1. Організація, методи та методики дослідження психологічної готовності дитини до школи.....	36
2.2. Аналіз результатів дослідження психологічної готовності дітей до навчання у школі.....	39
Висновки до розділу 2.....	46
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	47
3.1. Практичні рекомендації щодо формування психологічної готовності дитини до шкільного навчання.....	47
3.2. Обґрунтування програми розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.....	53
3.3. Рекомендовані вправи.....	56
3.4. Практичні рекомендації батькам, вихователям і практичним психологам щодо підготовки дитини до шкільного навчання.....	60
Висновки до розділу 3.....	63
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що перехід дитини до шкільного навчання є складним і відповідальним етапом її психічного та соціального розвитку. Початок навчання у школі означає не лише зміну звичного способу життя, а й входження в нову систему соціальних відносин, засвоєння іншої ролі, підпорядкування встановленим правилам і вимогам освітнього середовища. У цей період дитина стикається з необхідністю виявляти вищий рівень пізнавальної активності, самостійності, довільності поведінки, емоційної стійкості та здатності до конструктивної взаємодії з дорослими й ровесниками. Саме тому проблема психологічної готовності до навчання у школі набуває особливого значення, оскільки від її сформованості значною мірою залежить успішність входження дитини в нові умови життєдіяльності.

Особливої ваги ця проблема набуває з огляду на виражені індивідуальні відмінності в розвитку дітей старшого дошкільного віку. Рівень зрілості пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери, мотивації до навчання, комунікативних умінь і соціальної поведінки в дітей одного віку може суттєво різнитися. У зв'язку з цим початок шкільного навчання сприймається дітьми неоднаково: для одних він є природним, бажаним і внутрішньо прийнятним етапом, тоді як для інших супроводжується внутрішнім напруженням, невпевненістю, тривожними переживаннями, труднощами в саморегуляції та встановленні нових міжособистісних контактів. З огляду на це своєчасне вивчення психологічної готовності дитини до школи є важливою передумовою попередження труднощів адаптації та забезпечення успішного входження в освітній процес.

Проблема психологічної готовності дитини до шкільного навчання посідає важливе місце у психолого-педагогічній науці. До проблеми підготовки до школи неодноразово зверталися Г. Беленька, Л. Божович, Т. Герлянд, Д. Годіна, О. Запорожець, В. Котирло, М. Лісіна, Г. Люблінська, Т. Маркова, З. Матвеев та ін. Науковий пошук здійснюють провідні дослідники в галузі

психології Л. Артемова, О. Кононко, М. Машовець, С. Новосьолова, В. Павленчик та ін. В сучасній психології продовжується робота щодо систематизації виділених базових складників психологічної готовності (Л. Парамонова, Н. Салміна, А. Харченко та інші).

Актуальність обраної теми посилюється також потребою практичного забезпечення психолого-педагогічного супроводу майбутніх першокласників. Вивчення психологічних особливостей дитини до навчання у школі дає змогу визначити рівень її готовності до нових умов життєдіяльності, вчасно виявити можливі труднощі адаптації та окреслити шляхи їх попередження.

Об'єкт дослідження – психологічна готовність дитини до навчання у школі.

Предмет дослідження – психологічні особливості дитини, що визначають її готовність до навчання у школі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та охарактеризувати психологічні особливості дитини до навчання у школі, а також визначити їх значення для успішної адаптації до освітнього середовища.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. проаналізувати наукові підходи до розуміння сутності психологічної готовності дитини до навчання у школі;
2. охарактеризувати основні компоненти психологічної готовності дитини до шкільного навчання;
3. визначити вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку;
4. з'ясувати роль мотиваційної, емоційно-вольової, інтелектуальної та соціальної сфер у формуванні готовності до школи;
5. окреслити психолого-педагогічні умови ефективної підготовки дитини до навчання у школі.

Для розв'язання поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та систематизація психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;

емпіричні – спостереження, бесіда, психодіагностичні методики; методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні та систематизації наукових уявлень про психологічні особливості дитини до навчання у школі, а також у поглибленні розуміння структури психологічної готовності до шкільного навчання.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів у роботі практичних психологів, вихователів закладів дошкільної освіти, вчителів початкових класів і батьків з метою своєчасної діагностики рівня готовності дитини до школи та організації ефективного психолого-педагогічного супроводу.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження та поставленими завданнями. Дипломна робота складається зі вступу, розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

1.1. Поняття готовності дитини до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі

У сучасній психолого-педагогічній науці готовність дитини до навчання у школі розглядається як складне, багатокomпонентне та динамічне утворення, що відображає рівень психічного, особистісного, емоційно-вольового, соціального й інтелектуального розвитку дитини, достатній для успішного входження в нову соціальну ситуацію розвитку. У науковій літературі наголошується, що початок систематичного навчання не може зводитися лише до досягнення певного віку чи наявності елементарних навчальних умінь, оскільки вирішальне значення має саме сформованість внутрішніх психологічних передумов до прийняття нової ролі школяра, здатності діяти за правилами, утримувати навчальне завдання, взаємодіяти з учителем і ровесниками, а також виявляти позитивне ставлення до пізнання [19, с. 84–89].

У психолого-педагогічному дискурсі поняття «готовність до школи» трактується як інтегральна характеристика розвитку дитини наприкінці дошкільного віку. Так, І. В. Олійник підкреслює, що психологічна готовність до навчання у школі є не окремою якістю, а цілісною системою взаємопов'язаних компонентів, які забезпечують можливість переходу дитини від дошкільних форм активності до навчальної діяльності [34, с. 84–89]. У такому розумінні готовність постає як підсумок усього попереднього психічного розвитку дитини та водночас як передумова її подальшої успішної шкільної адаптації. Подібний підхід підтримується і в сучасних дослідженнях, де готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання визначається як сукупність індивідуально-психологічних особливостей, що дають змогу дитині включитися в систематичне навчання без суттєвих дезадаптаційних проявів [21, с. 18–32].

У наукових працях готовність до школи традиційно диференціюють на педагогічну та психологічну. Педагогічна готовність здебільшого пов'язується з

певним запасом знань, умінь і навичок: розвитком мовлення, первинних математичних уявлень, графічних умінь, елементарної обізнаності про навколишній світ. Однак у психологічній науці пріоритет надається саме психологічній готовності, оскільки навіть достатній рівень поінформованості не гарантує успішності шкільного старту за відсутності мотиваційної, вольової та соціальної зрілості. На цьому наголошують дослідники готовності дітей в умовах реформування української школи, зауважуючи, що центральним є не обсяг засвоєних знань як такий, а здатність дитини діяти в нових умовах організованого навчання, приймати вимоги освітнього середовища, проявляти саморегуляцію та зберігати пізнавальну активність [21, с. 18–32].

Важливим для розуміння сутності цього феномена є положення про структурну багатокomпонентність готовності. У сучасній літературі найчастіше виокремлюють мотиваційний, інтелектуальний, емоційно-вольовий, соціальний, мовленнєвий і фізіологічний компоненти. Мотиваційний компонент відображає сформованість позитивного ставлення до школи, бажання вчитися, інтерес до нової соціальної ролі. Саме він забезпечує внутрішнє прийняття дитиною шкільного навчання не як зовнішнього примусу, а як значущої для неї діяльності. У цьому контексті Т. О. Піроженко, І. І. Карабаєва, Л. І. Соловйова та О. Ю. Хартман зазначають, що готовність старших дошкільників до навчання повинна оцінюватися не лише за інтелектуальними показниками, а й за особливостями мотивації, емоційного ставлення до школи, умінням взаємодіяти, довільно регулювати поведінку та приймати навчальні правила [22, с. 41–49].

Інтелектуальний компонент готовності пов'язують із загальним рівнем пізнавального розвитку дитини. Йдеться про достатню сформованість сприймання, уваги, пам'яті, наочно-образного й елементів словесно-логічного мислення, мовлення, уяви, а також початкових умінь аналізу, порівняння, узагальнення, класифікації. У психологічній літературі підкреслюється, що інтелектуальна готовність не повинна зводитися до «натаскування» дитини на читання, письмо чи лічбу, оскільки значно важливішими є розвиток пізнавальної активності, гнучкості мислення та здатності діяти відповідно до

інструкції [19, с. 84–89]. Водночас у працях, присвячених оцінюванню готовності дитини до школи, акцентується, що інтелектуальна зрілість має розглядатися в єдності з іншими компонентами, а її діагностика повинна враховувати не лише результат виконання завдання, а й спосіб дії, рівень самостійності та характер пізнавальних труднощів [23].

Окреме місце в структурі готовності посідає емоційно-вольовий компонент, який у психологічному вимірі є надзвичайно значущим. Його сутність полягає у здатності дитини керувати власною поведінкою, дотримуватися правил, долати імпульсивність, завершувати розпочату справу, регулювати емоційні реакції, переносити невдачі без різкого зниження активності. У шкільному навчанні саме ця сфера забезпечує можливість переходу від ситуативної поведінки до поведінки довільної, опосередкованої вимогою, нормою, зразком. Дослідники підкреслюють, що недостатній розвиток емоційно-вольової сфери часто стає причиною труднощів адаптації навіть у тих дітей, які мають добрий інтелектуальний потенціал [21, с. 18–32]. Тому в психолого-педагогічній літературі готовність до школи трактується як здатність дитини не лише знати й хотіти, а й організувати себе відповідно до вимог навчальної ситуації [34, с. 84–89].

Не менш важливим є соціально-психологічний компонент готовності, який пов'язаний із входженням дитини у нову систему міжособистісних стосунків. Школа ставить перед дитиною вимогу змінити попередню позицію, характерну для дошкільного дитинства, і прийняти новий статус учня. Це потребує сформованості навичок комунікації, уміння співпрацювати, слухати дорослого, орієнтуватися на правила колективу, враховувати позицію іншого, розв'язувати елементарні конфлікти прийнятним способом. На значенні наступності між дошкільною та початковою ланками освіти акцентують В. П. Кравченко і Н. В. Тарапака, які пов'язують успішний перехід до школи з поступовим входженням дитини в нову систему вимог і взаємин [9, с. 39–44], [27, с. 4–9]. Отже, соціальна зрілість є невід'ємною умовою шкільної готовності, оскільки саме вона забезпечує безконфліктне включення дитини в класний колектив і продуктивну взаємодію з учителем.

У наукових джерелах також наголошується на значенні особистісної готовності, тобто сформованості внутрішньої позиції школяра. Це поняття відображає ставлення дитини до школи, навчання, вчителя і самої себе в новій соціальній ролі. Якщо дитина сприймає школу переважно як зовнішньо привабливий простір із новими речами та атрибутами, але не усвідомлює цінності навчальної діяльності, її готовність ще не є достатньо зрілою. Натомість особистісна готовність виявляється у прагненні дитини досягати результату, відповідально ставитися до доручень, орієнтуватися на суспільно значущі вимоги дорослого, виявляти інтерес до пізнавальних завдань [19, с. 84–89]. Саме тому психологічна готовність є не лише функціональною, а й глибоко особистісною характеристикою, яка відображає рівень становлення самосвідомості дитини та її готовність до нової форми соціального буття.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що проблема готовності дитини до школи тісно пов'язана з поняттям наступності дошкільної і початкової освіти. У сучасних умовах реформування освіти ця наступність набуває особливого значення, оскільки школа має враховувати вікові, психологічні та індивідуальні особливості дітей, а не лише пред'являти до них формальні вимоги. У цьому контексті положення *Базового компонента дошкільної освіти* орієнтують педагогів не на форсовану академізацію дошкільного віку, а на гармонійний розвиток особистості дитини, її життєвої компетентності, ініціативності, самостійності, комунікативності та емоційної стійкості [3]. Водночас концептуальні засади Нової української школи підкреслюють необхідність дитиноцентризму, урахування потреб та можливостей дитини, а також створення такого освітнього середовища, яке забезпечує м'який і психологічно безпечний перехід до систематичного навчання [17].

У психологічному аспекті готовність дитини до навчання у школі доцільно розглядати і як показник зрілості основних психічних функцій, і як результат соціалізації. Дитина, яка є готовою до школи, здатна певною мірою відмовитися від домінування безпосередніх бажань, підпорядкувати поведінку правилу, утримувати інструкцію, регулювати увагу, контролювати емоційні

прояви, приймати допомогу дорослого і співвідносити власні дії з вимогами ситуації. Саме тому в сучасних методичних підходах до оцінювання готовності пропонується комплексне вивчення дитини, яке охоплює когнітивну, емоційно-вольову, мотиваційну, поведінкову та соціальну сфери [23]. Такий підхід дає змогу уникнути однобічних висновків і дозволяє побачити реальний потенціал дитини в контексті її майбутньої навчальної адаптації.

У працях, присвячених дослідженню дітей старшого дошкільного віку, акцентується, що готовність до навчання не є сталою величиною, а формується під впливом сім'ї, закладу дошкільної освіти, характеру спілкування з дорослими, змісту діяльності та психологічного клімату розвитку. Зокрема, значення сімейного середовища, морального виховання та емоційного благополуччя дитини підкреслює О. І. Пенькова, розглядаючи сімейні взаємини як важливу умову становлення особистісної спрямованості дитини [20, с. 303–310]. Це дає підстави стверджувати, що готовність до школи має не лише індивідуально-психологічну, а й виразну соціально-педагогічну природу, оскільки формується в системі взаємодії дитини з найближчим оточенням.

В закордонному трактуванні існує сучасний підхід, за яким *school readiness* розуміють не лише як готовність самої дитини до школи, а як багатовимірну систему взаємопов'язаних умов: готовність дитини до шкільного навчання, готовність школи прийняти дитину та готовність сім'ї й громади підтримувати навчання. Саме такий підхід нині активно представлений у міжнародному дискурсі й відходить від вузького розуміння шкільної готовності як простого набору навичок або вікового дозрівання.

У матеріалах UNICEF підкреслено, що перехід до школи має розглядатися як процес, у центрі якого перебувають потреби дитини, а сприятливе освітнє середовище формується через поєднання трьох вимірів: *children's readiness for school, schools' readiness for children, families' and communities' readiness to support learning*.

У більш ранніх англійських працях також наголошувалося, що *readiness* не можна зводити лише до індивідуальних характеристик дитини: S. Meisels виділяв чотири інтерпретації готовності, а продуктивною вважав саме

інтеракціоністську модель, яка враховує і можливості дитини, і здатність школи адаптувати освітнє середовище до різних потреб учнів. Подібно R. Pianta визначав school readiness як ширше поняття, що охоплює не тільки стартові вміння дитини, а й вплив сімейного досвіду, дошкільної підготовки та особливостей початкової школи на подальшу успішність навчання.

У цьому ж руслі S. Dockett розглядає готовність до школи як реляційний конструкт, зміст якого формується у взаємодії дитини, родини, педагогів і шкільного середовища.

У зарубіжній психолого-педагогічній літературі готовність до школи трактується як комплексний соціально-психологічний і освітній феномен, що поєднує індивідуальну зрілість дитини з інституційною готовністю школи та підтримувальною роллю сім'ї [52, с. 9].

Отже, у психолого-педагогічній літературі готовність дитини до навчання у школі визначається як цілісне інтегративне утворення, що поєднує мотиваційний, інтелектуальний, емоційно-вольовий, соціально-психологічний та особистісний компоненти. Її не можна зводити лише до наявності елементарних знань чи окремих навчальних навичок, оскільки справжня готовність означає досягнення такого рівня психічного й особистісного розвитку, за якого дитина здатна прийняти нову соціальну позицію школяра, позитивно поставитися до навчання, регулювати свою поведінку та ефективно взаємодіяти в освітньому середовищі.

1.2. Структура психологічної готовності дитини до шкільного навчання

У психолого-педагогічній літературі психологічна готовність дитини до шкільного навчання осмислюється як інтегративне особистісне утворення, що охоплює систему взаємопов'язаних компонентів, від рівня сформованості яких

залежить успішність входження дитини в нову соціальну ситуацію розвитку. Якщо поняття готовності до школи загалом відображає загальний рівень зрілості дитини перед початком систематичного навчання, то її структура дає змогу конкретизувати, які саме психічні, емоційні, мотиваційні та соціальні передумови забезпечують успішне опанування ролі учня. Саме тому в сучасних дослідженнях увага акцентується не лише на констатації наявності чи відсутності готовності, а й на вивченні її внутрішньої організації, тобто компонентного складу [18, с. 84–89], [20, с. 18–32].

У широкому психологічному значенні структура психологічної готовності до школи – це сукупність стійких і взаємозалежних компонентів психічного розвитку дитини, які забезпечують можливість прийняття нової соціальної ролі, включення в навчальну діяльність, підпорядкування поведінки шкільним вимогам і збереження емоційної рівноваги в нових умовах. Такий підхід ґрунтується на розумінні того, що шкільне навчання ставить перед дитиною не лише інтелектуальні, а й особистісні, регулятивні та комунікативні вимоги. Тому психологічна готовність не може тлумачитися як ізольована сформованість одного окремого вміння – наприклад, вміння читати чи лічити. Вона охоплює значно глибші передумови: мотиваційну налаштованість на навчання, розвиток довільності, сформованість мислення й мовлення, емоційну стійкість, здатність до соціальної взаємодії та прийняття правил [21, с. 41–49].

У працях І. В. Олійник психологічна готовність дитини до навчання у школі подається як цілісне утворення, що охоплює кілька ключових складових, кожна з яких виконує окрему функцію, але реально виявляється лише у взаємозв'язку з іншими. Дослідниця підкреслює, що готовність до школи не може бути зведена до наявності знань і навичок, оскільки її ядро становлять ті психічні новоутворення, які формуються наприкінці дошкільного дитинства і забезпечують перехід до навчальної діяльності [18, с. 84–89]. У цьому сенсі структура психологічної готовності відображає рівень зрілості дитини як суб'єкта майбутнього навчання.

Рис. 1.1 – Структура психологічної готовності дитини до шкільного навчання

У сучасних підходах до оцінювання готовності старших дошкільників ці складові розглядаються комплексно, оскільки порушення або недостатня сформованість навіть одного з них може ускладнювати адаптацію дитини до шкільного життя [20, с. 18–32].

Першим важливим структурним елементом є мотиваційна готовність. У психологічному плані вона означає наявність у дитини позитивного ставлення до школи, інтересу до навчання, бажання зайняти нову соціальну позицію та прийняти роль учня. Йдеться не лише про зовнішню привабливість шкільної атрибутики, а передусім про внутрішню орієнтацію на пізнання, схильність діяти відповідно до навчальної мети, інтерес до інтелектуальних завдань і прагнення досягати результату. Саме мотиваційний компонент забезпечує психологічне прийняття школою як нового соціального простору й робить навчання внутрішньо значущим для дитини. Без цього навіть достатній рівень інтелектуального розвитку не завжди гарантує продуктивне включення в навчальну діяльність. У цьому контексті важливим є положення, що готовність до школи починається не з накопичення знань, а з формування внутрішньої позиції школяра [18, с. 84–89].

Другим компонентом є інтелектуальна готовність, яка пов'язана з рівнем сформованості основних пізнавальних процесів. До неї належать розвиток сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення, а також здатність до елементарних розумових операцій – аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації. У психолого-педагогічній літературі наголошується, що інтелектуальна готовність не обмежується наявністю окремих навчальних умінь, а виявляється в здатності розуміти інструкцію, діяти послідовно, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, орієнтуватися на зразок і переносити засвоєний спосіб дії в нову ситуацію [20, с. 18–32]. Важливо також, що інтелектуальна зрілість включає розвиток пізнавальної активності, тобто внутрішньої потреби дитини досліджувати, ставити запитання, шукати пояснення явищ і виконувати розумові дії не лише за вимогою дорослого, а й із власної ініціативи.

У межах вікової психології інтелектуальна готовність розглядається як результат закономірного психічного розвитку дитини в дошкільному віці, коли відбувається ускладнення пізнавальної діяльності, зростає роль опосередкованого запам'ятовування, розвиваються узагальнення, символічна функція мислення та мовленнєва регуляція поведінки. Саме тому вчені, які досліджують психічний розвиток особистості в онтогенезі, пов'язують готовність до шкільного навчання з досягненням такого рівня пізнавальної зрілості, який дає змогу дитині перейти від переважно ігрового способу взаємодії зі світом до навчального [24].

Не менш значущим компонентом структури є емоційно-вольова готовність. Її сутність полягає у сформованості довільної поведінки, умінні регулювати власні емоції, контролювати імпульсивні реакції, утримувати увагу на завданні, діяти відповідно до правила і завершувати розпочату діяльність. Для початку шкільного навчання ця складова має особливу вагу, адже саме в школі дитина вперше систематично потрапляє в умови, де потрібно підпорядковувати особисті бажання загальним вимогам, працювати в певному темпі, дотримуватися дисципліни, виконувати інструкції та відкладати безпосереднє задоволення заради майбутнього результату. Психологи

підкреслюють, що недостатній розвиток довільності часто виявляється у труднощах організації поведінки, швидкій виснаженості, нестійкості уваги, афективних реакціях на невдачу й невмінні діяти в межах колективного режиму [20, с. 18–32]. Отже, емоційно-вольова готовність виступає основою саморегуляції дитини в навчальній діяльності.

Важливу роль у структурі психологічної готовності відіграє соціально-психологічний компонент. Його зміст визначається здатністю дитини встановлювати конструктивні контакти з дорослими та ровесниками, дотримуватися правил взаємодії, розуміти соціальну роль учителя, сприймати себе як члена колективу і діяти відповідно до групових норм. Соціальна готовність пов'язана не лише з комунікабельністю, а з набагато глибшими характеристиками – умінням слухати іншого, враховувати позицію співрозмовника, співпрацювати, чекати своєї черги, звертатися по допомогу соціально прийнятним способом, адекватно реагувати на зауваження й оцінку. У контексті переходу від дошкільної до початкової ланки освіти саме цей компонент забезпечує м'яке входження в систему нових відносин, де дитина вже не є центром індивідуалізованої уваги, а повинна діяти в умовах колективної організації навчання [27, с. 4–9].

Окремо доцільно говорити про мовленнєво-комунікативну готовність, яка є водночас складником інтелектуальної та соціальної зрілості, але має настільки істотне значення для шкільного старту, що часто виділяється окремо. Вона охоплює достатній рівень розвитку зв'язного мовлення, словникового запасу, граматичної правильності висловлювань, розуміння зверненого мовлення, уміння будувати відповідь, пояснювати власні дії, формулювати запитання й брати участь у діалозі. У шкільному навчанні мовлення виступає не лише засобом спілкування, а й інструментом мислення, засобом прийняття інструкції, контролю дії та вираження пізнавальної позиції дитини. Тому мовленнєві труднощі нерідко ускладнюють адаптацію навіть за відносно збережених інших компонентів готовності [24].

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях дедалі чіткіше окреслюється думка про те, що структура готовності має не механічний, а

системний характер. Це означає, що її компоненти не існують ізольовано. Наприклад, недостатній рівень мотивації послаблює волюву мобілізацію, труднощі мовлення знижують якість соціальної взаємодії, а емоційна нестійкість може перешкоджати реалізації навіть достатнього інтелектуального потенціалу. Саме тому дослідники готовності дитини до навчання у школі в умовах реформування української школи пропонують розглядати її як багаторівневу систему показників, які мають оцінюватися в сукупності, а не окремо [22, с. 36], [23, с. 32].

Варто наголосити, що в новітніх українських і зарубіжних підходах відбувається поступове розширення уявлень про структуру шкільної готовності. Якщо раніше основну увагу зосереджували переважно на індивідуально-психологічних особливостях дитини, то нині дедалі більше враховується також контекст її розвитку: характер сімейного середовища, якість дошкільної освіти, педагогічна готовність школи, емоційна підтримка дорослих, наступність освітніх вимог. У зарубіжному дискурсі *school readiness* дедалі частіше трактується як багатовимірна система, у межах якої важливими є не лише властивості дитини, а й готовність школи прийняти її та спроможність сім'ї підтримати цей перехід. У документах UNICEF підкреслено, що успішний перехід до школи забезпечується через поєднання дитинозорієнтованого підходу, узгодженості між дошкільною та початковою освітою і підтримки сім'ї та громади [52, с. 9]. Такий підхід не заперечує значення індивідуальної психологічної готовності, але дозволяє глибше зрозуміти її як результат взаємодії особистісних і середовищних чинників.

У цьому контексті структура психологічної готовності дитини до шкільного навчання повинна розглядатися не як жорстко фіксований перелік рис, а як система передумов, що виявляються в поведінці дитини, її ставленні до навчання, способах взаємодії, здатності до саморегуляції та рівні розвитку пізнавальних процесів. Такий підхід особливо важливий для психологічної діагностики, оскільки дає змогу не просто встановити ступінь сформованості окремих умінь, а побачити індивідуальний профіль готовності дитини, її сильні сторони та потенційні зони утруднення [22, с. 36].

Отже, структура психологічної готовності дитини до шкільного навчання є багатокомпонентною та інтегративною. Її основними складовими виступають мотиваційна, інтелектуальна, емоційно-вольова, соціально-психологічна та мовленнєво-комунікативна готовність. Сукупність цих компонентів забезпечує спроможність дитини прийняти нову соціальну роль, включитися в навчальну діяльність, дотримуватися правил шкільного життя, зберігати емоційну рівновагу та продуктивно взаємодіяти з оточенням.

1.3. Вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку

Старший дошкільний вік є особливим і надзвичайно значущим періодом психічного розвитку дитини, оскільки саме на цьому етапі формуються ті особистісні та пізнавальні новоутворення, які створюють передумови для подальшого переходу до систематичного навчання. У психолого-педагогічній літературі цей віковий період розглядається як завершальний етап дошкільного дитинства, у межах якого дитина поступово переходить від переважно ігрової форми освоєння світу до більш організованих, довільних і соціально опосередкованих способів діяльності. Саме тому аналіз вікових та

індивідуально-психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку має принципове значення для розуміння механізмів формування їхньої психологічної готовності до школи [18, с. 84–89], [21, с. 18–32].

Під віковими особливостями в психології розуміють типові для певного етапу онтогенезу характеристики психічного розвитку, поведінки, емоційного реагування, пізнавальної активності й соціальної взаємодії. Натомість індивідуально-психологічні особливості – це відносно стійкі своєрідні риси конкретної дитини, які виявляються в темпі розвитку, способах реагування, рівні активності, комунікабельності, емоційній стійкості, інтересах, самооцінці, пізнавальному стилі та особливостях поведінки. Таким чином, якщо вікові особливості відображають загальні закономірності розвитку старших дошкільників, то індивідуально-психологічні – конкретизують, як саме ці закономірності реалізуються в кожній окремій дитини. У контексті психологічної готовності до школи ця відмінність має особливе значення, оскільки діти одного віку можуть істотно різнитися за рівнем довільності, мотивації, комунікативності, самоконтролю й емоційної зрілості [31, с. 126–127].

У старшому дошкільному віці відбуваються суттєві зміни в пізнавальній сфері дитини. Насамперед удосконалюються сприймання, пам'ять, увага, мислення, уява й мовлення. Дитина стає здатною не лише безпосередньо реагувати на яскраві зовнішні стимули, а й утримувати увагу на завданні, виконувати словесну інструкцію, порівнювати предмети за кількома ознаками, встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки, робити елементарні узагальнення. Це свідчить про поступовий перехід психічних процесів на більш високий рівень організації, коли поведінка дедалі менше визначається ситуативністю і дедалі більше – внутрішньою метою та правилом [21, с. 18–32]. Саме в цей період виникають передумови для розвитку довільної пам'яті, опосередкованої уваги та словесно-логічних форм мислення, що є важливою основою майбутнього навчання.

Особливе місце у психічному розвитку старшого дошкільника належить мисленню. На цьому віковому етапі дитина ще значною мірою спирається на

наочно-образні форми пізнання, однак її розумова діяльність уже не обмежується лише безпосереднім сприйманням предметів. Вона починає активніше користуватися узагальненими уявленнями, образами, словом, елементарними міркуваннями. У практичному плані це виявляється в умінні дитини групувати предмети, знаходити спільне й відмінне, встановлювати послідовність подій, пояснювати прості явища навколишнього світу. Саме розвиток пізнавальних процесів забезпечує перехід від ігрово-ситуативного до більш опосередкованого способу взаємодії з реальністю, що розглядається як одна з ключових ознак старшого дошкільного віку [25].

Не менш значущою є увага старших дошкільників. Якщо в молодшому дошкільному віці вона переважно мимовільна і легко переключається на зовнішньо привабливі подразники, то наприкінці дошкільного дитинства зростає рівень її стійкості, концентрації та керованості. Дитина вже може певний час зосереджуватися на не надто емоційно насиченій діяльності, особливо якщо завдання є зрозумілим і підтримується дорослим. Проте довільна увага ще залишається недостатньо стійкою, тому потребує зовнішньої організації, чіткої інструкції, позитивного підкріплення й емоційної підтримки. Це важливо враховувати у процесі підготовки дитини до школи, оскільки вимога до тривалого зосередження є для неї новою і не завжди природною [20, с. 18–32].

Пам'ять у старшому дошкільному віці також зазнає істотних змін. Дитина не лише запам'ятовує яскраві враження, а й починає свідомо утримувати в пам'яті словесний матеріал, послідовність дій, правила, інструкції. Це свідчить про становлення довільного запам'ятовування як важливого психологічного механізму майбутньої навчальної діяльності. Водночас продуктивність пам'яті старшого дошкільника ще значною мірою залежить від емоційної привабливості матеріалу, доступності змісту, включення в практичну або ігрову діяльність. Отже, на цьому етапі особливо важливим є поєднання пізнавальної і емоційної складових навчального впливу [25].

Однією з провідних характеристик старшого дошкільного віку є розвиток мовлення. Воно поступово набуває більшої зв'язності, логічності, граматичної

правильності та комунікативної доцільності. Розширюється словниковий запас дитини, ускладнюється структура висловлювань, формується здатність передавати не лише окремі враження, а й причинні зв'язки, послідовність подій, власне ставлення до ситуації. У психологічному аспекті мовлення виконує не лише комунікативну, а й регулятивну функцію: воно поступово стає засобом організації поведінки, розуміння інструкції, планування та самоконтролю. Саме тому достатній рівень мовленнєвого розвитку вважається важливою передумовою успішної адаптації до шкільного навчання [18, с. 84–89], [21, с. 41–49].

У старшому дошкільному віці суттєво змінюється і емоційна сфера дитини. Емоції стають більш диференційованими, усвідомленими й соціально опосередкованими. Дитина починає краще розпізнавати власні переживання, пов'язувати їх з певними подіями, реагувати не лише безпосередньо, а й з урахуванням оцінки дорослого, очікувань оточення, соціальної ситуації. Водночас емоційна сфера старшого дошкільника ще залишається досить вразливою: для нього характерні чутливість до оцінки, потреба в емоційному схваленні, схильність до афективних реакцій у ситуаціях труднощів або невдач. Саме тому психологічна підтримка, доброзичливий стиль спілкування та поступове формування вміння переживати труднощі без різкої емоційної дестабілізації є важливими умовами гармонійного розвитку дитини перед вступом до школи [20, с. 18–32].

Особливого значення набуває розвиток емоційно-вольової регуляції. Наприкінці дошкільного дитинства дитина починає краще керувати власною поведінкою, дотримуватися встановлених правил, стримувати безпосередні імпульси, завершувати розпочату діяльність. Проте цей процес ще не є завершеним, а тому самоконтроль часто потребує зовнішньої підтримки з боку дорослого. Саме розвиток довільності – здатності діяти не лише за бажанням, а й відповідно до вимоги, мети чи правила – вважається однією з найважливіших психологічних новоутворень старшого дошкільного віку. Без належного рівня вольової регуляції дитині буде складно адаптуватися до режиму шкільного

життя, виконувати інструкції, утримувати навчальне завдання й організувати власну поведінку [20, с. 18–32].

Важливим віковим досягненням старшого дошкільного віку є формування соціальної компетентності. Дитина починає активніше орієнтуватися у світі міжособистісних відносин, краще розуміти позицію іншого, правила спільної діяльності, норми взаємодії. У цей період істотно зростає значення контактів із ровесниками, з'являється потреба в схваленні не лише дорослих, а й дітей своєї групи, розвиваються елементи співробітництва, здатність домовлятися, приймати роль у спільній діяльності. Разом із тим саме на цьому етапі можуть чітко виявлятися індивідуальні відмінності: одні діти легко входять у контакт, демонструють відкритість і гнучкість у спілкуванні, тоді як інші залишаються тривожними, замкненими, образливими або конфліктними. Саме тому вивчення соціально-психологічних особливостей старших дошкільників має велике значення для прогнозування їхньої шкільної адаптації [27, с. 4–9].

У цьому ж контексті слід звернути увагу на самооцінку дитини старшого дошкільного віку. Вона ще не є повністю стійкою та адекватною, однак уже починає формуватися як важливий регулятор поведінки. За спостереженнями дослідників, у дітей цього віку самооцінка значною мірою залежить від ставлення дорослих, характеру успіхів і невдач, порівняння себе з іншими, емоційного досвіду у взаємодії. Н. Берегова, О. Степанюк та І. Кушнір, аналізуючи психологічні особливості самооцінки дітей старшого дошкільного віку, фактично підкреслюють, що саме в цей період закладаються основи ставлення дитини до себе як до суб'єкта діяльності та спілкування [4, с. 30–34]. Це має безпосереднє значення для шкільного навчання, оскільки недостатньо сформована або різко занижена самооцінка може ускладнювати прийняття нових вимог, а завищена – породжувати труднощі у сприйнятті правил і критики.

Не можна оминати й питання мотиваційного розвитку старших дошкільників. Наприкінці дошкільного дитинства в мотиваційній сфері відбуваються якісні зміни: дитина починає краще усвідомлювати значення окремих видів діяльності, виявляє стійкіший інтерес до пізнання, частіше

орієнтується на соціально схвалюваний результат, проявляє бажання бути «дорослішою», виконувати серйозніші завдання. Водночас мотиви ще залишаються значною мірою ситуативними, емоційно забарвленими й пов'язаними з конкретною ситуацією [21, с. 41–49].

Аналізуючи старший дошкільний вік, дослідники також наголошують на важливості ігрової діяльності, яка, хоча й залишається провідною, вже зазнає внутрішніх змін. Гра стає складнішою за змістом, більш регламентованою, насиченою правилами, ролями, умовностями, елементами планування. Саме через гру дитина засвоює соціальні ролі, моделює відносини дорослого світу, вчиться регулювати поведінку, дотримуватися правил, співпрацювати, контролювати власні дії. У цьому сенсі гра виконує не лише розважальну, а й важливу психорозвивальну функцію, готуючи дитину до прийняття нових форм діяльності, зокрема навчальної [28, с. 357–359].

Водночас слід підкреслити, що, попри наявність типових вікових характеристик, кожна дитина старшого дошкільного віку розвивається індивідуально, у власному темпі та відповідно до своєї неповторної психологічної динаміки. Індивідуально-психологічні відмінності в цей період можуть виявлятися у рівні загальної активності дитини, швидкості засвоєння нової інформації, особливостях реагування на труднощі, ступені емоційної чутливості, рівні тривожності, комунікабельності, потребі в зовнішній підтримці, характері пізнавальних інтересів, сформованості самостійності та здатності до саморегуляції. Одні діти вже в дошкільному віці демонструють відносно високий рівень довільності поведінки, уважності, мовленнєвої організованості, здатності діяти за інструкцією та контролювати власні імпульси, тоді як інші довше зберігають ситуативність поведінки, емоційну імпульсивність, нестійкість уваги, потребу в постійному схваленні дорослого та труднощі із самоконтролем [31, с. 126–127]. Саме тому однаковий паспортний вік дітей не означає однакового рівня їхньої психологічної готовності до шкільного навчання. Для частини дітей перехід до школи відбувається відносно легко й природно, тоді як для інших він супроводжується внутрішнім

напруженням, невпевненістю, зниженням емоційної стійкості або труднощами пристосування до нових вимог.

Особливо важливо враховувати, що індивідуальні відмінності дітей старшого дошкільного віку стосуються не лише пізнавальної сфери, а й мотиваційної, емоційно-вольової та соціальної зрілості. Так, одна дитина може виявляти високу пізнавальну активність і зацікавленість новими знаннями, але водночас мати недостатньо сформовані навички спілкування з ровесниками або труднощі в дотриманні правил. Інша, навпаки, може бути соціально відкритою, доброзичливою, емоційно включеною у взаємодію, однак потребувати більшого часу для розуміння інструкції, зосередження уваги чи переходу від ігрової до навчально організованої діяльності. Індивідуальні особливості також проявляються у характері ставлення до нового: одні діти охоче включаються в незнайомі види діяльності, експериментують, легко приймають зміни, тоді як інші демонструють обережність, потребують додаткового часу на адаптацію, схильні уникати складних завдань або швидше виснажуються в умовах інтенсивного пізнавального навантаження. Усе це вимагає від педагогів, психологів і батьків тонкого розуміння того, що готовність до школи не може оцінюватися лише за формальними ознаками чи окремими результатами виконання завдань, а повинна розглядатися в єдності з особистісними особливостями дитини, її емоційним станом, умовами виховання та попереднім соціальним досвідом.

Сучасні підходи до дошкільної освіти та підготовки дитини до школи акцентують, що гармонійний розвиток у старшому дошкільному віці можливий лише за умови збереження балансу між пізнавальним, емоційним, соціальним і особистісним розвитком. Такий підхід є принципово важливим, оскільки він зміщує акцент із вузького тренування окремих навчальних навичок на цілісний розвиток особистості дитини. У Базовому компоненті дошкільної освіти особлива увага приділяється саме цілісному розвитку дитини, формуванню її життєвої компетентності, самостійності, ініціативності, комунікативності, здатності взаємодіяти з іншими та пізнавати світ не лише шляхом засвоєння готових знань, а й через активну діяльність, власний емоційний досвід, гру,

дослідження, спілкування та соціальну взаємодію [3]. Це означає, що якісна підготовка до школи має передбачати не стільки дострокове засвоєння шкільного змісту, скільки розвиток тих базових психологічних передумов, які забезпечують можливість подальшого успішного навчання: допитливості, довільності поведінки, здатності слухати й чути іншого, діяти за правилом, ставити запитання, доводити справу до завершення, співпрацювати та приймати нову соціальну роль.

У цьому контексті старший дошкільний вік доцільно розглядати не як етап прискореної «шкільної натренованості», а як період інтенсивного особистісного становлення, у межах якого закладаються базові механізми майбутньої навчальної діяльності. Саме в цей період відбувається помітне ускладнення психічного життя дитини: удосконалюються пізнавальні процеси, формується здатність діяти не лише під впливом безпосереднього бажання, а й відповідно до поставленої мети, зростає роль мовлення як засобу організації поведінки, розширюється спектр соціальних контактів, зміцнюється інтерес до світу дорослих і суспільно значущих видів діяльності. Тому надмірне зосередження лише на академічній підготовці може призвести до дисбалансу в розвитку, коли дитина формально володіє окремими навичками, але виявляється психологічно неготовою до систематичного навчання, до шкільного режиму, до необхідності взаємодіяти в колективі та регулювати власну поведінку. Саме тому в сучасній психолого-педагогічній науці все більшої ваги набуває положення про необхідність створення умов для повноцінного проживання дитиною дошкільного дитинства, без штучного форсування тих процесів, які мають визрівати поступово й природно.

У міжнародному науковому дискурсі також підкреслюється, що особливості розвитку дитини напередодні вступу до школи потрібно аналізувати не ізольовано, а в широкому контексті її взаємодії з освітнім середовищем, родиною та соціальним оточенням. Такий підхід дозволяє розглядати шкільну готовність не лише як властивість самої дитини, а як результат складної взаємодії між її індивідуальними ресурсами та тими умовами, у яких відбувається її розвиток. У матеріалах UNICEF наголошується,

що плавний перехід до шкільного навчання залежить не лише від індивідуальної зрілості дитини, а й від узгодженості між дошкільною та початковою освітою, готовності школи до прийняття різних дітей та підтримки з боку сім'ї [52, с. 9]. Це положення є надзвичайно важливим, оскільки воно дозволяє уникнути спрощеного трактування проблем адаптації як виключно наслідку «неготовності» дитини. Насправді успішність входження у шкільне життя значною мірою визначається тим, наскільки сама школа готова враховувати вікові та індивідуальні особливості першокласників, наскільки педагоги здатні створити атмосферу прийняття, підтримки та поступового входження в нові вимоги, а батьки – забезпечити дитині емоційну стабільність і позитивне ставлення до навчання.

Отже, аналіз вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку дає підстави стверджувати, що психологічна готовність до школи є результатом не лише внутрішнього дозрівання окремих психічних функцій, а й цілісного особистісного розвитку дитини в конкретному соціально-освітньому середовищі. Визнання індивідуального темпу розвитку, урахування сильних і вразливих сторін кожної дитини, створення умов для гармонійного поєднання пізнавального, емоційного, соціального й особистісного становлення становлять необхідну основу якісної підготовки до шкільного навчання.

Висновки до розділу 1

У першому розділі роботи здійснено теоретичний аналіз проблеми готовності дитини до навчання у школі. Готовність дитини до шкільного навчання є складним, багатокомпонентним утворенням, яке включає фізичний, психологічний та соціальний аспекти. У сучасній психолого-педагогічній науці це поняття розглядається як сукупність морфофункціональних, інтелектуальних, емоційно-вольових, мотиваційних та комунікативних характеристик дитини, що забезпечують успішне входження в нову соціальну ситуацію розвитку – шкільне навчання.

Структура психологічної готовності дитини до школи охоплює кілька ключових компонентів: *мотиваційну готовність* (наявність пізнавальних інтересів та бажання вчитися), *інтелектуальну готовність* (рівень розвитку мислення, пам'яті, уваги, уяви та мовлення), *емоційно-вольову готовність* (здатність до довільної регуляції поведінки, подолання труднощів), *соціально-комунікативну готовність* (вміння взаємодіяти з однолітками та дорослими) та *фізичну готовність* (стан здоров'я, розвиток дрібної та великої моторики, працездатність).

Старший дошкільний вік (5–7 років) є сенситивним періодом для формування компонентів шкільної готовності. Саме в цьому віці відбуваються суттєві зміни в пізнавальній сфері (перехід від наочно-дійового до наочно-образного та елементів словесно-логічного мислення), емоційно-вольовій регуляції (розвиток довільності), соціальній поведінці (усвідомлення себе як суб'єкта діяльності). Водночас спостерігаються значні індивідуальні варіації темпів психічного розвитку, що зумовлює необхідність диференційованого підходу до оцінки готовності кожної дитини.

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчує, що проблема готовності дитини до навчання у школі є комплексною та міждисциплінарною. Її успішне вирішення потребує врахування всіх структурних компонентів, вікових та індивідуальних особливостей дошкільників, а також створення відповідних педагогічних умов у закладах дошкільної освіти.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

2.1. Організація, методи та методики дослідження психологічної готовності дитини до школи

Емпіричне дослідження проводилося на базі закладу дошкільної освіти у період 2025 року. У дослідженні взяли участь діти старшого дошкільного віку (5–6 років) у кількості 30 осіб, які перебували на завершальному етапі дошкільної освіти та готувалися до вступу до першого класу. Вибірка формувалася за принципом доступності та однорідності за віковими характеристиками.

Організація дослідження передбачала кілька послідовних етапів:

1. Підготовчий етап. На цьому етапі було здійснено теоретичний аналіз проблеми психологічної готовності дитини до школи, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, підбрано валідний і надійний психодіагностичний інструментарій відповідно до вікових особливостей дітей.

2. Констатувальний етап. Передбачав безпосереднє проведення психодіагностичного обстеження дітей з метою визначення рівня розвитку основних компонентів психологічної готовності до школи. Дослідження здійснювалося в індивідуальній та груповій формах, у сприятливих психологічних умовах, із дотриманням етичних норм роботи з дітьми.

3. Аналітичний етап. Отримані результати було систематизовано, проаналізовано за допомогою методів кількісної та якісної обробки, що дозволило визначити рівні сформованості психологічної готовності та виявити типові труднощі у дітей.

У дослідженні використовувався комплекс взаємодоповнювальних методів, що забезпечують всебічне вивчення досліджуваного феномена:

теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення наукових джерел;
емпіричні методи: психодіагностичне тестування, спостереження, бесіда;

методи обробки даних: кількісний (обчислення відсоткових показників, середніх значень) та якісний аналіз результатів.

З метою діагностики структурних компонентів психологічної готовності було використано такі психодіагностичні методики:

Методика «Готовність до школи» (Керна–Йєрасека) – спрямована на оцінку загального рівня психічного розвитку дитини, зокрема рівня розвитку дрібної моторики, координації рухів, просторової орієнтації та довільності поведінки. Дана методика дозволяє визначити ступінь сформованості передумов навчальної діяльності.

Бесіда з дитиною щодо ставлення до школи та навчальної мотивації – використовувалася для визначення рівня сформованості мотиваційної готовності, зокрема наявності позитивного ставлення до школи, інтересу до навчання, бажання виконувати навчальні завдання та приймати нову соціальну роль учня.

Спостереження за поведінкою дитини – застосовувалося для оцінки емоційно-вольової та соціально-психологічної готовності. У ході спостереження аналізувалися самоконтроль, витримка, здатність дотримуватися інструкцій, доводити розпочату справу до кінця, а також особливості взаємодії з однолітками та дорослими.

Кольорові прогресивні матриці Равена (J. Raven) застосовувалися для оцінки рівня розвитку наочно-образного та логічного мислення, здатності встановлювати закономірності, аналізувати візуальний матеріал і здійснювати вибір правильної відповіді на основі виявлення структурних зв'язків. Методика дозволяє визначити рівень інтелектуальної готовності дитини до шкільного навчання.

Тест розвитку зорово-моторної інтеграції Бері–Буктеніки (Beery VMI) використовувався для діагностики рівня розвитку зорово-моторної координації, просторового сприймання та точності графічного відтворення. Методика дала змогу оцінити сформованість психомоторних передумов навчальної діяльності, зокрема готовність руки дитини до письма та здатність діяти за візуальним зразком.

Комплексне використання зазначених методик дозволило охопити основні компоненти психологічної готовності дитини до школи:

- мотиваційний компонент (ставлення до навчання, інтерес до школи);
- інтелектуальний компонент (загальний рівень психічного розвитку, сформованість передумов навчальної діяльності);
- емоційно-вольовий компонент (саморегуляція, довільність поведінки);
- соціально-психологічний компонент (готовність до взаємодії, прийняття ролі учня).

Таким чином, обрана система методів і методик забезпечила наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, а також дозволила здійснити комплексну оцінку психологічної готовності дітей до шкільного навчання.

2.2. Аналіз результатів дослідження психологічної готовності дітей до навчання у школі

На констатувальному етапі емпіричного дослідження було здійснено діагностику психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Аналіз проводився за трьома взаємодоповнювальними методиками: методикою Керна–Йєрасека, бесідою з дитиною щодо ставлення до школи та навчальної мотивації, а також спостереженням за поведінкою дитини. Це дозволило оцінити основні компоненти психологічної готовності: інтелектуальний, мотиваційний, емоційно-вольовий та соціально-психологічний.

Узагальнення отриманих результатів показало, що психологічна готовність дітей до школи формується нерівномірно. У більшості обстежених дітей виявлено середній рівень готовності до навчання, що свідчить про наявність базових передумов до шкільного навчання, однак окремі компоненти ще потребують цілеспрямованого розвитку. Частина дітей продемонструвала високий рівень готовності, що виявлялося у позитивному ставленні до школи, достатньому рівні довільності поведінки, здатності діяти за інструкцією та налагоджувати взаємодію з дорослими й однолітками.

Водночас у певній кількості дітей зафіксовано низький рівень готовності, що вказує на труднощі у сфері саморегуляції, мотивації та виконання навчально значущих дій.

Результати розподілу дітей за загальним рівнем психологічної готовності до школи подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл дітей за загальним рівнем психологічної готовності до навчання у школі

Рівень психологічної готовності	Кількість дітей	%
Високий	8	26,7
Середній	14	46,6
Низький	8	26,7
Разом	30	100,0

Як видно з даних табл. 2.1, найбільша частка дітей продемонструвала середній рівень психологічної готовності до школи– 14 осіб, або 46,6 %. Це означає, що майже половина вибірки має достатній рівень розвитку базових передумов шкільного навчання, однак окремі складники готовності ще не досягли оптимального рівня сформованості.

Високий рівень було виявлено у 8 дітей (26,7 %), а низький – також у 8 дітей (26,7 %). Такий розподіл свідчить про неоднорідність досліджуваної групи та потребу в індивідуалізації психолого-педагогічної підготовки до школи.

Для більш глибокого аналізу було розглянуто сформованість окремих компонентів психологічної готовності. Узагальнені результати представлено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості компонентів психологічної готовності дітей до школи

Компонент психологічної готовності	Високий рівень, осіб (%)	Середній рівень, осіб (%)	Низький рівень, осіб (%)
Інтелектуальний	11 (36,7 %)	14 (46,6 %)	5 (16,7 %)
Мотиваційний	10 (33,3 %)	15 (50,0 %)	5 (16,7 %)
Емоційно-вольовий	7 (23,3 %)	13 (43,3 %)	10 (33,4 %)
Соціально-психологічний	9 (30,0 %)	14 (46,6 %)	7 (23,4 %)

Аналіз табл. 2.2 дає підстави стверджувати, що найкраще у дітей сформовані інтелектуальний і мотиваційний компоненти психологічної готовності. Так, за інтелектуальним компонентом високий рівень виявлено у 36,7 % дітей, а за мотиваційним – у 33,3 %. Це свідчить про те, що значна частина дітей уже володіє певним запасом знань про навколишній світ, здатна

розуміти інструкції, виконувати нескладні пізнавальні завдання, а також демонструє інтерес до школи та позитивне ставлення до майбутнього навчання.

Водночас найбільш проблемним виявився емоційно-вольовий компонент. Низький рівень його сформованості зафіксовано у 33,4 % дітей. Це може проявлятися у недостатній здатності контролювати власну поведінку, дотримуватися правил, доводити завдання до завершення, утримувати увагу протягом певного часу та стримувати імпульсивні реакції. Саме ця сфера часто виявляється найбільш вразливою у дітей напередодні вступу до школи, оскільки шкільне навчання передбачає високий рівень довільної регуляції.

Соціально-психологічний компонент також потребує уваги. Хоча 30,0 % дітей продемонстрували високий рівень його сформованості, у 23,4 % зафіксовано низький рівень. Це свідчить про наявність труднощів у частини дітей у встановленні продуктивної взаємодії з іншими, прийнятті нової соціальної ролі учня, дотриманні норм поведінки в колективі та побудові конструктивного спілкування.

Результати методики Керна–Йєрасека засвідчили, що більшість дітей у цілому володіють необхідним рівнем зорово-моторної координації, здатні діяти за зразком і відтворювати запропоновані графічні елементи. Однак у частини дітей спостерігалися труднощі з точністю виконання завдань, просторовою орієнтацією та темпом діяльності. Це може ускладнювати оволодіння навичками письма на початковому етапі навчання.

За результатами бесіди з дітьми встановлено, що переважна більшість респондентів виявляє позитивне ставлення до школи. Діти переважно асоціюють школу з можливістю отримувати нові знання, навчитися читати, писати, рахувати, а також знайти нових друзів. Разом з тим у частини дітей мотивація до школи ще має переважно зовнішній характер: бажання мати портфель, гарне шкільне приладдя, носити форму або отримувати схвалення дорослих. Це свідчить про те, що внутрішня навчальна мотивація у них ще недостатньо сформована.

Спостереження за поведінкою дітей під час виконання завдань дозволило виявити істотні індивідуальні відмінності у рівні саморегуляції та соціальної

адаптованості. Частина дітей діяла організовано, уважно слухала інструкцію, не потребувала постійного стимулювання з боку дорослого й могла самостійно завершити завдання. Натомість інші діти швидко втрачали інтерес, відволікалися, демонстрували імпульсивність, потребували повторення інструкцій і допомоги у зосередженні на діяльності. У міжособистісній взаємодії також були виявлені відмінності: деякі діти легко вступали в контакт, дотримувалися правил спільної діяльності, тоді як інші проявляли замкненість або конфліктність.

Для наочності результати загального розподілу дітей за рівнями психологічної готовності до школи доцільно подати у вигляді діаграми.

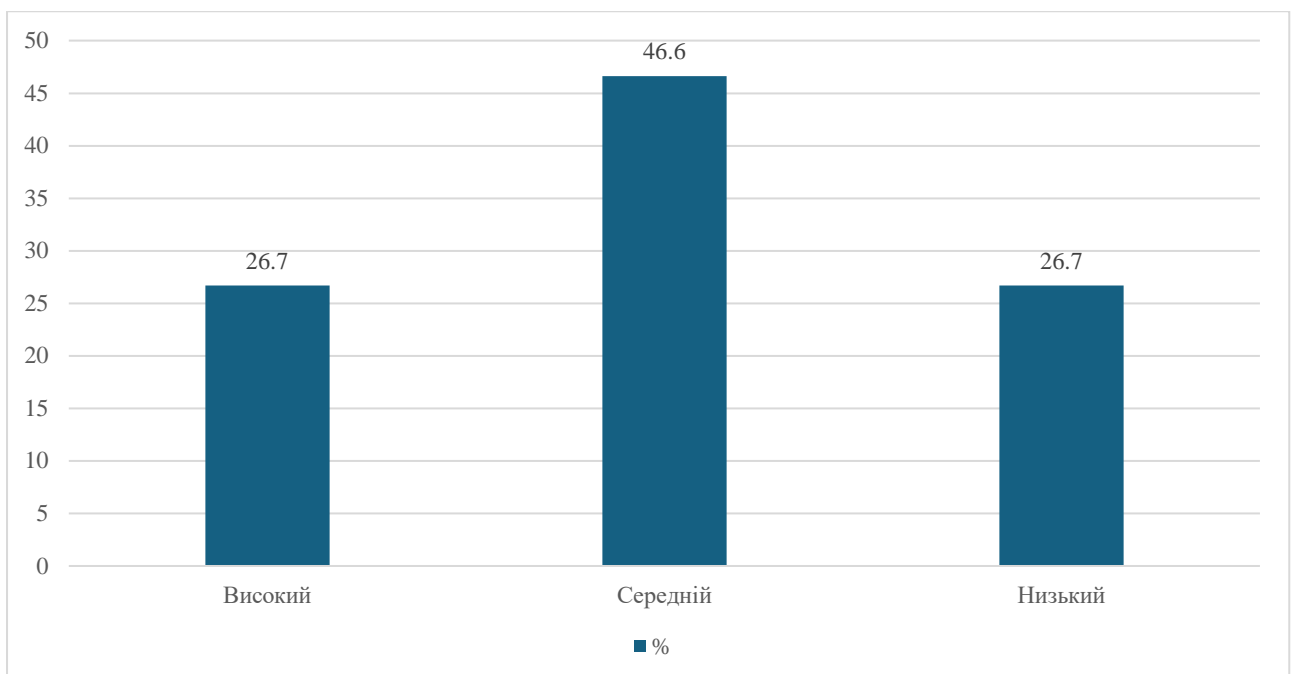

Рис. 2.1 – Розподіл дітей за загальним рівнем психологічної готовності до школи

З графіка видно, що домінує середній рівень готовності, тоді як високий і низький рівні представлені однаковою кількістю дітей. Це підтверджує висновок про необхідність цілеспрямованої роботи не лише з дітьми, які мають низький рівень готовності, а й із тими, чия готовність є частково сформованою.

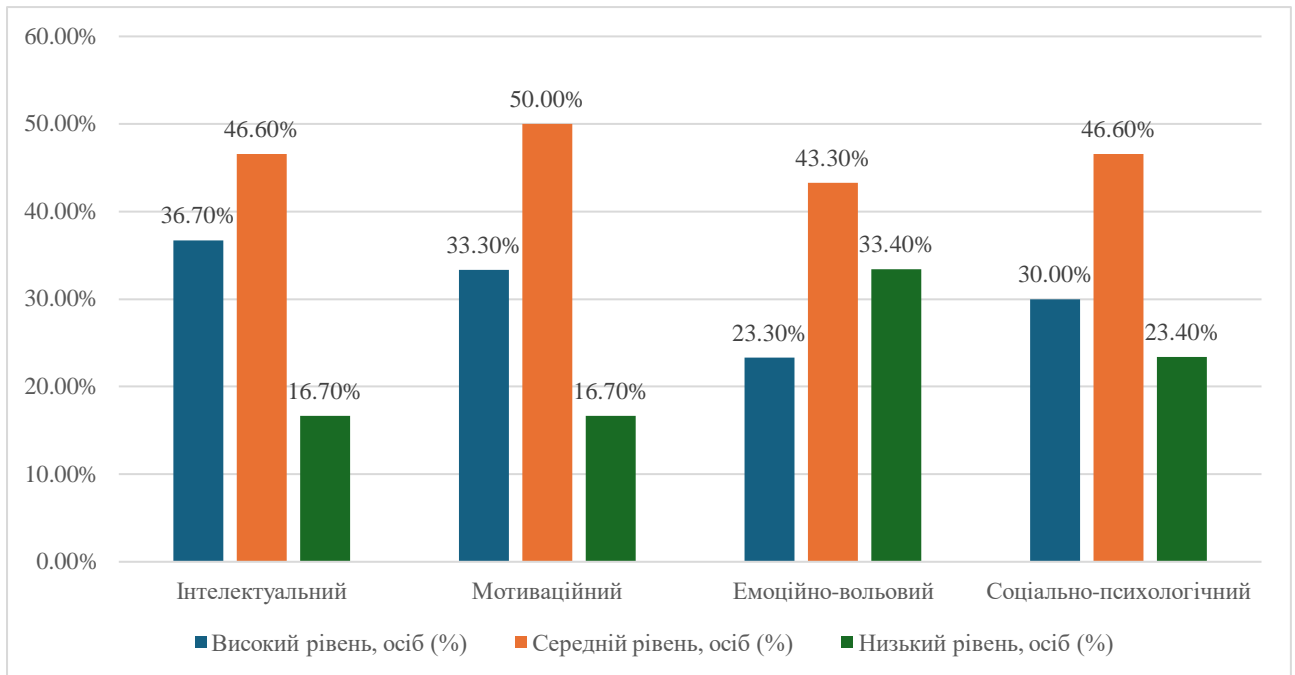

Рис. 2.2 – Рівні сформованості компонентів психологічної готовності

Представлені на рис. 2.2 дані демонструють, що найбільш стабільно сформованими виявилися інтелектуальний і мотиваційний компоненти, тоді як емоційно-вольовий компонент має найвищу частку низьких показників. Це дає підстави розглядати розвиток довільної поведінки, самоконтролю, витримки та наполегливості як один із пріоритетних напрямів психологічної підготовки дітей до школи.

Аналіз результатів, отриманих за методикою Кольорових прогресивних матриць Равена, показав, що більшість дітей продемонструвала середній рівень розвитку наочно-образного мислення. Такі діти загалом успішно виконували завдання на встановлення логічних закономірностей, однак у складніших серіях потребували більше часу для аналізу візуального матеріалу та допускали окремі помилки. Це свідчить про достатню, але ще не повністю сформовану інтелектуальну основу шкільної готовності.

Частина дітей виявила високий рівень результатів, що проявлялося у швидкому розумінні принципу побудови матриць, правильному встановленні логічних зв'язків між елементами та високій точності відповідей. Такі результати свідчать про добрий розвиток операцій аналізу, узагальнення та візуального мислення, що позитивно впливатиме на подальше навчання.

Водночас у частини дітей було зафіксовано низький рівень виконання, який проявлявся у труднощах розуміння інструкції, випадковому виборі відповідей, нестійкості уваги та недостатній сформованості вміння виявляти закономірності.

Таблиця 2.3

Результати за методикою Кольорових прогресивних матриць Равена

Рівень розвитку мислення	Кількість дітей	%
Високий	8	26,7
Середній	16	53,3
Низький	6	20,0
Разом	30	100,0

Отже, результати за методикою Равена дозволяють стверджувати, що у більшості дітей інтелектуальний компонент психологічної готовності до школи сформований на середньому рівні, а у частини дітей – на високому, що свідчить про наявність достатніх передумов до засвоєння навчального матеріалу.

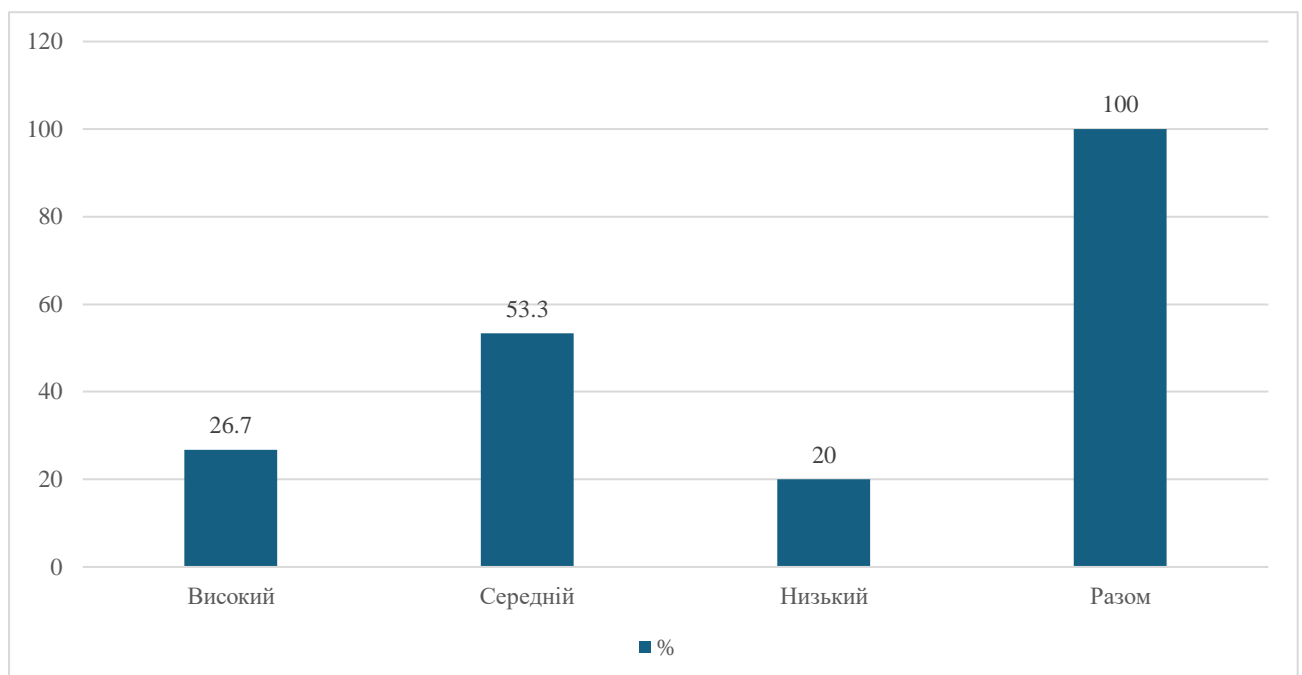

Рис. 2.3 – Результати за методикою Кольорових прогресивних матриць Равена

Аналіз результатів тесту Beery VMI показав, що у більшості дітей зорово-моторна координація сформована на середньому рівні. Це означає, що діти загалом здатні відтворювати графічні форми за зразком, орієнтуватися в просторовому розташуванні елементів, контролювати рухи руки та дотримуватися запропонованої структури зображення.

У групі дітей із високим рівнем результати характеризувалися точністю копіювання, добрим узгодженням зорового аналізу та моторного виконання, адекватним розташуванням елементів у просторі аркуша, що свідчить про достатню сформованість передумов письма та графічної діяльності.

У дітей із низьким рівнем виявлено труднощі у координації рухів руки, недостатню точність відтворення зразка, спотворення форми, невпевненість ліній і порушення просторової організації зображення.

Таблиця 2.4

**Результати за тестом розвитку зорово-моторної інтеграції Бері–
Буктеніки**

Рівень розвитку зорово-моторної інтеграції	Кількість дітей	%
Високий	7	23,3
Середній	17	56,7
Низький	6	20,0
Разом	30	100,0

Отримані результати свідчать про те, що зорово-моторні передумови навчальної діяльності у більшості дітей перебувають на достатньому рівні, однак у частини респондентів вони ще недостатньо сформовані, що може позначитися на темпах адаптації до письмових видів діяльності у першому класі.

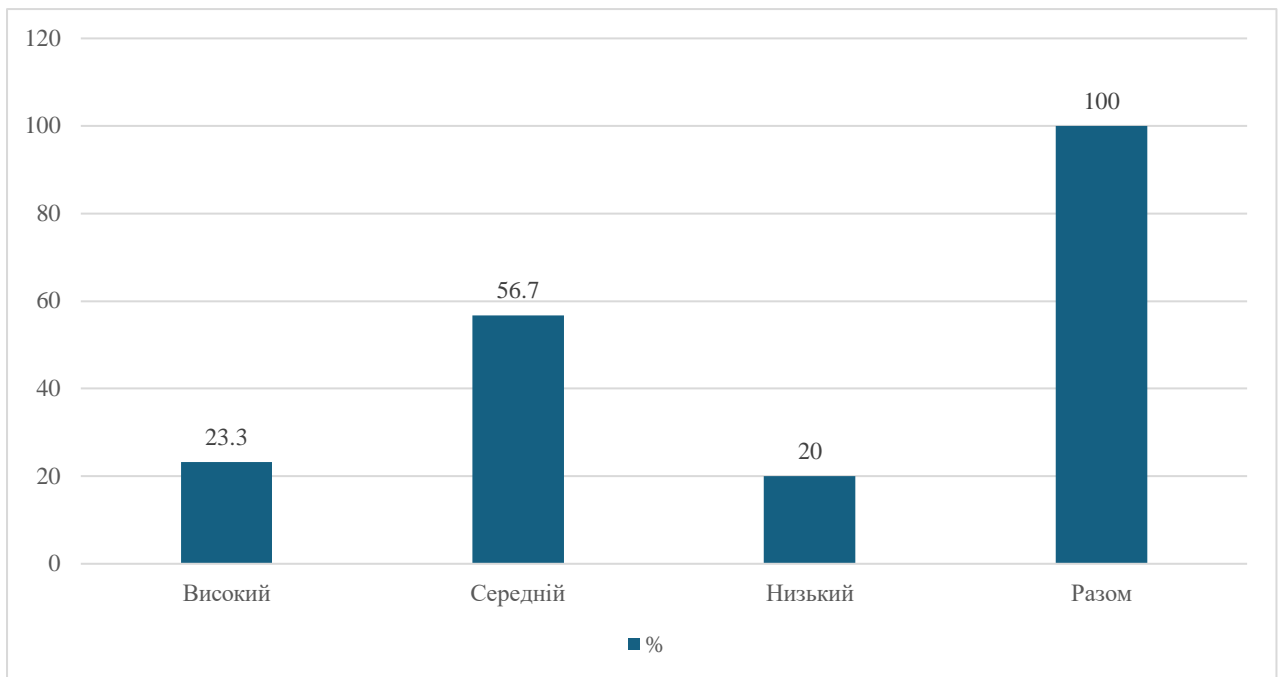

Рис. 2.4 –Результати за тестом розвитку зорово-моторної інтеграції Бері–Буктеніки

Отже, результати емпіричного дослідження дозволяють зробити висновок, що психологічна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі є багатокomпонентним утворенням, рівень сформованості якого у межах досліджуваної вибірки є неоднорідним. Переважання середнього рівня готовності свідчить про наявність у більшості дітей базових передумов до шкільного навчання, проте недостатній розвиток емоційно-вольового та частково соціально-психологічного компонентів у частини респондентів може ускладнювати процес адаптації до нових умов навчальної діяльності.

Отримані результати підтверджують доцільність подальшої розробки та впровадження психолого-педагогічних заходів, спрямованих на розвиток мотиваційної, вольової та соціальної готовності дітей до школи.

Висновки до розділу 2

За результатами діагностики рівнів готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання виявлено, що більшість досліджуваних мають середній (адаптивний) рівень готовності. Високий (готовий до школи) рівень демонструють діти, які систематично займалися в підготовчих групах, брали активну участь у розвивальних заняттях та мають підтримку з боку батьків. Низький (не готовий) рівень спостерігається в окремих дітей, що мають труднощі в мовленнєвому розвитку, емоційно-вольовій регуляції або соціальних навичках.

Аналіз компонентів психологічної готовності показав, що найбільш розвиненим її компонентом виявилася *інтелектуальна готовність* (більшість дітей мають достатній рівень пізнавального розвитку). Найбільш проблемними зонами є *емоційно-вольова готовність* (труднощі з довільною регуляцією, низька стресостійкість) та *мотиваційна готовність* (переважання ігрових мотивів над навчальними). *Соціально-комунікативна готовність* коливається на середньому рівні; близько третини досліджуваних мають труднощі у взаємодії з незнайомими дорослими та вмінні відстоювати свою позицію в колективі.

Результати емпіричного дослідження підтвердили необхідність комплексної діагностики шкільної готовності (за всіма компонентами структури), створення індивідуальних корекційно-розвивальних програм для дітей із низьким рівнем готовності, а також активного залучення батьків до процесу підготовки дитини до школи. Отримані дані можуть бути використані практичними психологами та педагогами закладів дошкільної та початкової освіти.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

3.1. Практичні рекомендації щодо формування психологічної готовності дитини до шкільного навчання

Формування психологічної готовності дитини до шкільного навчання є цілісним, багаторівневим і поетапним процесом, який охоплює розвиток мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціально-психологічної сфер особистості дитини. Практична робота в цьому напрямі має будуватися з урахуванням вікових особливостей старших дошкільників, принципу наступності між дошкільною та початковою освітою, а також ідей дитиноцентризму, партнерської взаємодії та компетентнісного підходу, які закріплені в сучасних освітніх орієнтирах [28, с. 357–359].

Насамперед практична діяльність щодо підготовки дитини до школи має бути зорієнтована не на форсоване засвоєння елементів шкільної програми, а на забезпечення загального психічного дозрівання дитини, розвиток її допитливості, самостійності, довільності поведінки, уміння взаємодіяти з іншими та позитивно ставитися до майбутнього навчання. У наукових підходах до проблеми готовності до школи наголошується, що успішність адаптації першокласника визначається не лише рівнем знань і навичок, а передусім сформованістю внутрішніх психологічних передумов навчальної діяльності [19, с. 84–89].

Однією з найважливіших рекомендацій є системний розвиток мотиваційної готовності дитини. Позитивне ставлення до школи, інтерес до пізнання, бажання здобувати новий досвід та приймати роль учня не виникають стихійно, а формуються в умовах спеціально організованої взаємодії дорослого з дитиною. Для цього доцільно створювати в освітньому процесі ситуації, у яких дитина переживатиме радість відкриття, успіх від виконаного завдання, задоволення від інтелектуального зусилля. Важливо, щоб дорослі не зводили тему школи лише до зовнішніх атрибутів – портфеля, форми, оцінок чи

дисциплінарних вимог, а підкреслювали значення навчання як способу пізнання світу, розвитку здібностей і самореалізації [46, с. 71–74].

З метою формування навчальної мотивації доцільно регулярно використовувати бесіди про школу, читання художніх творів про шкільне життя, сюжетно-рольові ігри «Школа», моделювання навчальних ситуацій, у яких дитина вчиться слухати інструкцію, виконувати завдання, ставити запитання й доводити розпочату справу до кінця. Позитивний ефект має також створення атмосфери очікування школи як нового, важливого і водночас психологічно безпечного етапу життя дитини. При цьому важливо уникати залякування школою, надмірного акцентування на складності навчання або порівняння дитини з іншими дітьми [50, с. 130–135].

Окремим напрямом практичної роботи має бути розвиток інтелектуальної готовності. Йдеться не про раннє дублювання змісту початкової школи, а про формування тих психічних процесів, які забезпечують можливість успішного включення дитини в навчальну діяльність. До таких передумов належать розвиток сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви, елементарних навичок аналізу, порівняння, узагальнення й класифікації. Практично це означає, що в роботі з дітьми варто широко використовувати дидактичні ігри, вправи на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, завдання на групування предметів за істотними ознаками, вправи на розвиток словникового запасу, зв'язного мовлення та елементарного логічного мислення [32, с. 1–384].

Для розвитку пізнавальної активності важливо організовувати заняття так, щоб дитина не лише відтворювала готові відповіді, а й мала змогу міркувати, експериментувати, висловлювати припущення, пояснювати власний вибір, шукати кілька варіантів розв'язання. Значний розвивальний потенціал мають завдання на конструювання, складання розповідей за малюнками, вправи на розвиток просторових уявлень, графомоторні вправи, робота з сенсорними еталонами, розвиток дрібної моторики руки. Саме такі форми роботи створюють основу для подальшого оволодіння письмом, читанням і математичними уявленнями у школі [38, с. 1–178].

Не менш важливим є формування емоційно-вольової готовності, оскільки саме вона забезпечує здатність дитини приймати навчальне завдання, діяти за правилом, підпорядковувати власні імпульсивні бажання вимогам ситуації, зберігати працездатність і завершувати розпочату діяльність. Практика показує, що у значної частини старших дошкільників саме емоційно-вольова сфера виявляється найменш сформованою перед вступом до школи. Тому в системі підготовки до навчання особливу увагу слід приділяти розвитку самоконтролю, посидючості, здатності чекати, дотримуватися інструкції, переключати увагу та працювати в заданому темпі [31, с. 126–127].

Практично це може реалізовуватися через ігри з правилами, вправи на довільне гальмування реакцій, завдання на послідовне виконання кількох інструкцій, діяльність, що вимагає акуратності та завершеності. Доцільними є вправи типу «слухай і виконуй», «не помились», «зроби навпаки», ігри на розвиток саморегуляції, емоційне розпізнавання та керування власними станами. Важливо також навчати дитину конструктивно переживати труднощі, сприймати помилки не як підставу для відмови від діяльності, а як природну частину навчання [38, с. 1–178].

Особливу увагу слід приділити розвитку соціально-психологічної готовності дитини до школи. Умови шкільного навчання передбачають входження дитини в нову систему соціальних відносин, у якій вона має прийняти роль учня, взаємодіяти з учителем, дотримуватися правил колективної роботи, співпрацювати з однолітками, враховувати інтереси інших та регулювати власну поведінку відповідно до соціальних норм. Тому у практичній роботі доцільно створювати ситуації спільної діяльності, що сприяють розвитку комунікативних навичок, взаємодопомоги, уміння домовлятися, просити про допомогу, аргументувати свою думку та адекватно реагувати на зауваження [20, с. 303–310].

Для цього корисними є парні й групові ігри, колективні творчі завдання, спільне конструювання, інсценізації, вправи на розпізнавання емоцій співрозмовника, формування навичок слухання та ведення діалогу. Педагог і психолог мають звертати увагу не лише на академічні передумови навчання, а й

на те, наскільки дитина здатна бути членом дитячого колективу, приймати правила групи, виконувати соціальні ролі та підтримувати доброзичливі взаємини [43, с. 1–254].

Однією з провідних умов успішного формування психологічної готовності до школи є забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. Перехід дитини до школи не повинен бути різким і психологічно травматичним. Для цього необхідна узгоджена взаємодія вихователів, практичних психологів, учителів початкових класів і батьків. Доцільно проводити спільні заходи закладу дошкільної освіти та школи, ознайомчі екскурсії до школи, зустрічі з майбутнім учителем, участь дітей у підготовчих заняттях адаптаційного характеру. Такі форми роботи сприяють зниженню тривожності, формуванню реалістичних уявлень про школу та позитивної установки на навчання [27, с. 4–9].

У цьому контексті надзвичайно важливо враховувати сучасні освітні орієнтири, закріплені у державних документах, які підкреслюють значення безперервності розвитку дитини, компетентнісного підходу, педагогіки партнерства та індивідуалізації освітнього процесу [13, с. 1–58]. Практична робота з формування готовності до школи має відповідати цим засадам і не зводиться до вузького тренування окремих навичок. Натомість вона повинна забезпечувати гармонійний особистісний розвиток дитини й формувати внутрішню готовність до нового соціального та освітнього статусу [5, с. 7–20].

Окремий блок рекомендацій стосується роботи з батьками, оскільки сім'я є одним із ключових чинників становлення психологічної готовності дитини до школи. Батькам доцільно роз'яснювати, що підготовка до школи не повинна обмежуватися навчанням читання, письма чи рахунку. Значно важливіше сформувати в дитини впевненість у власних силах, позитивне ставлення до навчання, вміння організувати себе, спілкуватися, дотримуватися правил і справлятися з емоційним напруженням. У сімейному вихованні важливо підтримувати помірний режим дня, розвивати самостійність дитини в побутових справах, формувати відповідальність за прості доручення, привчати до завершення розпочатого [15, с. 1–112].

Батькам варто рекомендувати частіше спілкуватися з дитиною на пізнавальні теми, читати разом книги, обговорювати прочитане, грати в розвивальні ігри, вправлятися у складанні розповідей, встановленні послідовності подій, поясненні причин і наслідків. Водночас слід уникати надмірного тиску, завищених очікувань, негативних прогнозів щодо школи або постійного порівняння дитини з іншими. Психологічно сприятливе сімейне середовище, емоційна підтримка та стабільність взаємин є важливими умовами формування шкільної зрілості [25, с. 1–144].

Практичним психологам закладів дошкільної освіти доцільно проводити систематичну діагностику шкільної готовності, визначати як сильні сторони, так і проблемні аспекти розвитку кожної дитини, а на цій основі планувати індивідуальну та групову корекційно-розвивальну роботу. Важливо, щоб результати діагностики не використовувалися як інструмент формального «відбору» дітей до школи, а ставали підставою для підтримки, розвитку та прогнозування умов успішної адаптації [23, с. 1–36]

Доцільно також реалізовувати короткотривалі розвивальні програми, спрямовані на розвиток уваги, пам'яті, саморегуляції, мовлення, навчальної мотивації та комунікативних умінь. Такі програми можуть включати ігрові заняття, вправи на розвиток довільності, комунікативні тренінги для дітей, арттерапевтичні елементи, психологічні ігри на розпізнавання й вираження емоцій, а також консультаційну роботу з дорослими [14, с. 1–60].

У сучасних умовах особливого значення набуває орієнтація на м'який, безпечний і підтримувальний перехід дитини від дошкілля до початкової школи. Міжнародний досвід також свідчить, що успішний перехід до школи забезпечується за умови стратегічної узгодженості між ранньою та початковою освітою, педагогічного партнерства, урахування потреб дитини й мінімізації стресових факторів на старті шкільного життя [52]. Оскільки у твоєму списку це джерело наведено без сторінок у форматі бібліографічного діапазону, сторінкове квадратне посилання без додаткової перевірки тексту джерела робити некоректно.

Отже, практичні рекомендації щодо формування психологічної готовності дитини до шкільного навчання мають реалізовуватися комплексно й охоплювати всі основні компоненти шкільної зрілості. Ефективність такої роботи забезпечується за умови поєднання зусиль педагогів, психологів і батьків, дотримання принципу наступності між дошкільною та початковою освітою, орієнтації на особистісний розвиток дитини та створення психологічно безпечного освітнього середовища.

3.2. Обґрунтування програми розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі

Проблема психологічної готовності дитини до шкільного навчання є однією з найактуальніших у сучасній психологічній та педагогічній науці. Успішність адаптації дитини до умов шкільного середовища значною мірою залежить від рівня сформованості її мотиваційної, емоційно-вольової, інтелектуальної та соціально-комунікативної сфер [21, с. 18–32].

Саме тому виникає необхідність у розробленні спеціальної програми розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Необхідність створення такої програми обумовлена тим, що значна частина дітей старшого дошкільного віку має труднощі у формуванні довільної поведінки, навичок саморегуляції, концентрації уваги та позитивної навчальної мотивації [20, с. 18–32].

Недостатній рівень розвитку зазначених компонентів може ускладнювати процес адаптації дитини до шкільного навчання, спричиняти підвищену тривожність, невпевненість у собі та зниження пізнавальної активності. Програма розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі спрямована на комплексний розвиток особистості дитини та створення сприятливих умов для її гармонійного входження у нове соціальне середовище [18, с. 84–89]. Основою програми є положення про те, що психологічна готовність до школи формується поступово в процесі різних видів діяльності дитини, зокрема ігрової, пізнавальної, комунікативної та творчої. Метою програми є формування основних компонентів психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання у школі.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання програми:

- розвиток позитивного ставлення до школи та навчальної діяльності;
- формування пізнавальної активності;
- розвиток довільної уваги, пам'яті, мислення та мовлення;
- розвиток емоційної стійкості та навичок саморегуляції;

формування комунікативних умінь;
розвиток самостійності та відповідальності;
зниження рівня шкільної тривожності.

Програма побудована з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку [22, с. 41–49]. Вона передбачає використання ігрових технологій, психогімнастики, арттерапевтичних вправ, бесід, творчих завдань і розвивальних вправ.

Основними принципами реалізації програми є:

принцип індивідуального підходу;
принцип емоційного комфорту;
принцип систематичності та послідовності;
принцип активності дитини;
принцип співпраці дорослого та дитини;
принцип урахування вікових особливостей.

Важливе значення у структурі програми має розвиток мотиваційної готовності. Саме сформованість позитивного ставлення до школи забезпечує бажання дитини навчатися, виконувати правила та приймати нову соціальну роль школяра [19, с. 84–89].

Особливу увагу в програмі приділено розвитку емоційно-вольової сфери дитини. Майбутній першокласник повинен уміти контролювати власну поведінку, дотримуватися правил, взаємодіяти з ровесниками та дорослими, долати труднощі й доводити розпочату справу до завершення [27, с. 4–9].

Одним із важливих компонентів програми є розвиток інтелектуальної готовності. Для цього використовуються вправи на розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення, мовлення, уяви та дрібної моторики [28, с. 357–359].

Реалізація програми передбачає проведення групових та індивідуальних занять із дітьми старшого дошкільного віку. Заняття рекомендується проводити 1–2 рази на тиждень упродовж декількох місяців [24, с. 112–118].

Таблиця 3.2

Структура програми розвитку психологічної готовності дітей до школи

Компонент готовності	Напрями роботи	Методи та форми роботи
Мотиваційний	Формування позитивного ставлення до школи	Бесіди, сюжетно-рольові ігри
Інтелектуальний	Розвиток пізнавальних процесів	Дидактичні ігри, вправи
Емоційно-вольовий	Формування саморегуляції	Психогімнастика, вправи
Соціально-комунікативний	Розвиток навичок спілкування	Групові ігри, тренінги

Таким чином, запропонована програма спрямована на комплексний розвиток основних компонентів психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі та створення умов для їхньої успішної адаптації до освітнього середовища [21, с. 18–32].

3.3. Рекомендовані вправи

Одним із найважливіших напрямів формування психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі є використання спеціально підібраних розвивальних вправ [20, с. 18–32]. Такі вправи сприяють розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовлення, емоційної стійкості, саморегуляції та комунікативних навичок дитини.

Важливо, щоб вправи проводилися в ігровій формі, відповідали віковим особливостям дітей та створювали позитивну емоційну атмосферу [22, с. 41–49].

Вправа «Знайди відмінності»

Мета: розвиток довільної уваги, спостережливості, уміння порівнювати предмети та концентруватися на виконанні завдання [18, с. 84–89].

Обладнання: картки із двома схожими малюнками, олівці.

Хід вправи: дитині пропонують уважно розглянути два схожі зображення та знайти між ними відмінності. Спочатку використовуються малюнки з 3–5 відмінностями, поступово складність збільшується. Після виконання завдання дитина пояснює, які саме відмінності вона знайшла.

Розвивальне значення вправи: виконання вправи сприяє розвитку концентрації уваги, посидючості, вміння аналізувати та порівнювати інформацію. Також вправа формує навички самоконтролю та доведення розпочатої справи до завершення.

Вправа «Запам'ятай картинки»

Мета: розвиток зорової пам'яті, уваги та пізнавальної активності [21, с. 18–32].

Обладнання: набір сюжетних або предметних картинок.

Хід вправи: дорослий показує дитині 6–8 картинок протягом 30 секунд. Після цього картинки прибираються, а дитина повинна назвати предмети, які вона запам'ятала. Ускладненням вправи може бути відтворення послідовності розташування картинок.

Розвивальне значення вправи: вправа сприяє розвитку короткочасної та довготривалої пам'яті, формує вміння зосереджувати увагу та утримувати інформацію.

Вправа «Четвертий зайвий»

Мета: розвиток логічного мислення, узагальнення та класифікації [28, с. 357–359].

Обладнання: картки із зображеннями предметів.

Хід вправи: дитині пропонують чотири зображення предметів, три з яких мають спільну ознаку, а один є зайвим. Дитина повинна визначити зайвий предмет та пояснити свій вибір.

Наприклад:

- яблуко;
- груша;
- слива;
- автомобіль.

Розвивальне значення вправи: вправа розвиває логічне мислення, уміння аналізувати, порівнювати та узагальнювати предмети за певними ознаками.

Вправа «Закінчи речення»

Мета: розвиток мовлення, уяви та позитивного ставлення до школи [19, с. 84–89].

Хід вправи: дорослий починає речення, а дитина повинна його продовжити.

Приклади речень:

- «У школі я хочу...»
- «Мій учитель буде...»
- «На уроці потрібно...»
- «Коли я піду до школи...»

Розвивальне значення вправи: вправа сприяє розвитку зв'язного мовлення, творчого мислення, формуванню позитивної мотивації до навчання та зниженню тривожності перед школою.

Вправа «Світлофор»

Мета: розвиток довільної поведінки, самоконтролю та уваги [20, с. 18–32].

Обладнання: кольорові картки (зелена, жовта, червона).

Хід вправи: психолог або вихователь показує дітям кольорові сигнали:

- зелений — можна рухатися;
- жовтий — плескати в долоні;
- червоний — зупинитися.

Темп виконання поступово пришвидшується.

Розвивальне значення вправи: вправа формує вміння діяти за правилами, контролювати власну поведінку та швидко переключати увагу.

Вправа «Мовчанка»

Мета: розвиток витримки, саморегуляції та довільної уваги [27, с. 4–9].

Хід вправи: дітям пропонують протягом 1–2 хвилин сидіти мовчки та уважно слухати звуки навколо. Після завершення вправи діти розповідають, які звуки вони почули.

Розвивальне значення вправи: виконання вправи сприяє розвитку самоконтролю, посидючості, уміння концентрувати увагу та дотримуватися правил.

Вправа «Комплімент»

Мета: розвиток комунікативних навичок, позитивної самооцінки та доброзичливості [24, с. 112–118].

Хід вправи: діти стають у коло та по черзі говорять один одному приємні слова або компліменти.

Наприклад:

- «Ти дуже добрий».
- «Мені подобається з тобою гратися».
- «Ти гарно малюєш».

Розвивальне значення вправи: вправа сприяє формуванню позитивного емоційного клімату в групі, розвитку навичок спілкування та впевненості дитини в собі.

Вправа «Склади історію»

Мета: розвиток уяви, мовлення та логічного мислення [23, с. 58–64].

Обладнання: серія сюжетних картинок.

Хід вправи: дитині пропонують декілька сюжетних малюнків, за якими необхідно скласти послідовну розповідь. Дорослий може ставити додаткові запитання для уточнення змісту.

Розвивальне значення вправи: вправа сприяє розвитку зв'язного мовлення, послідовності мислення, уяви та творчих здібностей.

Вправа «Передай посмішку»

Мета: створення позитивного емоційного клімату та розвиток навичок взаємодії [22, с. 41–49].

Хід вправи: діти сидять у колі. Одна дитина посміхається сусідові та говорить добре побажання. Далі посмішка «передається» по колу.

Розвивальне значення вправи: вправа допомагає знизити емоційне напруження, формує позитивне ставлення до однолітків та розвиває навички емоційного контакту.

Вправа «Чарівний мішечок»

Мета: розвиток дрібної моторики, тактильного сприймання та мовлення [25].

Обладнання: мішечок із дрібними предметами.

Хід вправи: дитина на дотик визначає предмет, який знаходиться в мішечку, описує його форму, розмір та призначення.

Розвивальне значення вправи: вправа сприяє розвитку сенсорного сприймання, мовлення, уваги та підготовки руки до письма.

3.4. Практичні рекомендації батькам, вихователям і практичним психологам щодо підготовки дитини до шкільного навчання

Ефективне формування психологічної готовності дитини до школи можливе лише за умови тісної взаємодії сім'ї, закладу дошкільної освіти та практичного психолога. Саме узгодженість вимог дорослих, позитивний емоційний клімат і підтримка дитини створюють умови для її успішної адаптації до нового соціального середовища.

Батьки відіграють провідну роль у формуванні ставлення дитини до школи. Саме сім'я закладає основи самооцінки, впевненості в собі, мотивації до навчання та ставлення до нових життєвих ситуацій. Тому важливо, щоб дорослі формували позитивний образ школи та не залякували дитину труднощами навчання.

Практичні рекомендації батькам:

підтримувати інтерес дитини до пізнання нового;

формувати позитивне ставлення до школи;

дотримуватися режиму дня;

розвивати самостійність дитини;

створювати доброзичливу атмосферу в сім'ї;

уникати надмірного психологічного тиску;

не порівнювати дитину з іншими;

розвивати навички спілкування та співпраці;

заохочувати дитину до творчої діяльності;

приділяти увагу емоційному стану дитини.

Важливе значення має емоційна підтримка майбутнього першокласника. Дитина повинна відчувати, що дорослі приймають її незалежно від успіхів або невдач.

Підготовка до школи не повинна перетворюватися на надмірне інтелектуальне навантаження. Надмірна кількість занять, вимог і контролю може спричинити перевтому, тривожність та втрату мотивації до навчання.

Вихователі закладів дошкільної освіти також відіграють важливу роль у формуванні психологічної готовності дітей до школи. Саме вони організують

освітній процес, сприяють розвитку пізнавальної активності та соціальних навичок.

Практичні рекомендації вихователям:

- використовувати ігрові методи навчання;
- створювати ситуації успіху;
- враховувати індивідуальні особливості дітей;
- формувати навички співпраці;
- розвивати мовлення та комунікативні здібності;
- підтримувати емоційне благополуччя дітей;
- сприяти розвитку довільної поведінки;
- формувати позитивну самооцінку.

Особливе значення має діяльність практичного психолога, який здійснює психодіагностику, консультування та психолого-педагогічний супровід дітей і батьків.

Практичні рекомендації практичному психологу:

- проводити комплексну діагностику готовності дитини до школи;
- вчасно виявляти труднощі адаптації;
- організовувати розвивальні заняття;
- здійснювати психологічну просвіту батьків;
- проводити профілактику шкільної тривожності;
- сприяти формуванню позитивної самооцінки дитини;
- здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини.

Важливим напрямом роботи є взаємодія психолога з батьками. Консультації, тренінги, батьківські збори та інформаційні пам'ятки допомагають дорослим краще розуміти особливості розвитку дитини та правильно організувати її підготовку до школи.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема емоційного благополуччя дітей. Підвищений рівень тривожності, емоційне перевантаження та нестабільність можуть негативно впливати на процес адаптації до школи. Тому важливо створювати умови для психологічного комфорту дитини та підтримувати її емоційну стійкість.

Отже, успішне формування психологічної готовності дитини до шкільного навчання можливе лише за умови комплексного психолого-педагогічного супроводу, який передбачає співпрацю батьків, педагогів і практичного психолога та спрямований на гармонійний розвиток особистості дитини.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було розглянуто практичні аспекти формування психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Встановлено, що ефективна підготовка дитини до шкільного навчання потребує комплексного психолого-педагогічного супроводу, спрямованого на розвиток мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціально-комунікативної сфер особистості.

Було розроблено програму формування психологічної готовності дітей до школи, яка передбачає використання різноманітних форм і методів роботи: ігор, вправ, бесід, психогімнастики, арттерапії та розвивальних занять. Доведено, що використання ігрових технологій сприяє активізації пізнавальної діяльності дітей, розвитку довільної поведінки та формуванню позитивного ставлення до навчання.

У процесі дослідження встановлено, що важливими умовами успішної адаптації дитини до школи є емоційна підтримка дорослих, позитивний психологічний клімат у сім'ї, розвиток самостійності, комунікативних умінь і навичок саморегуляції.

Визначено, що важливу роль у формуванні готовності до школи відіграє співпраця батьків, вихователів і практичного психолога. Саме узгодженість їхніх дій забезпечує створення сприятливих умов для гармонійного розвитку дитини та її успішного входження в освітнє середовище.

Отже, комплексний психолого-педагогічний супровід є важливою умовою формування психологічної готовності дитини до навчання у школі та забезпечення її успішної адаптації до нових умов життєдіяльності.

ВИСНОВКИ

У ході виконання дипломної роботи було досягнуто поставленої мети та послідовно реалізовано всі визначені завдання. На основі аналізу наукових підходів до розуміння сутності психологічної готовності дитини до навчання у школі встановлено, що вона є складним, інтегративним особистісним утворенням, яке охоплює не лише наявність окремих знань, умінь і навичок, а передусім сформованість внутрішніх психологічних передумов до переходу від дошкільної до навчальної діяльності. Психологічна готовність розглядається як системне поєднання мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціально-психологічної зрілості дитини, що забезпечує її здатність прийняти нову соціальну роль учня, включитися в організований освітній процес, взаємодіяти з учителем і ровесниками та успішно адаптуватися до шкільного середовища.

У процесі теоретичного дослідження було охарактеризовано основні компоненти психологічної готовності дитини до шкільного навчання. Встановлено, що мотиваційний компонент відображає позитивне ставлення дитини до школи, інтерес до навчання та внутрішню готовність прийняти статус школяра; інтелектуальний компонент пов'язаний із розвитком мислення, мовлення, пам'яті, уваги, пізнавальної активності та здатності діяти за інструкцією; емоційно-вольовий компонент виявляється у саморегуляції, витримці, довільності поведінки, умінні підпорядковувати дії правилам і доводити розпочате до завершення; соціально-психологічний компонент охоплює навички спілкування, взаємодії, дотримання норм поведінки та готовність функціонувати в новій системі соціальних відносин. Доведено, що лише цілісне формування всіх названих складників забезпечує повноцінну готовність дитини до систематичного навчання у школі.

У роботі також було визначено вікові та індивідуально-психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку. З'ясовано, що саме цей віковий період є сензитивним для розвитку довільності психічних процесів, навчальної мотивації, комунікативних умінь, елементів рефлексії та самоконтролю.

Водночас дітям цього віку ще притаманні нестійкість уваги, емоційна імпульсивність, залежність від зовнішньої підтримки дорослого, нерівномірність темпів психічного розвитку та виражені індивідуальні відмінності у сформованості окремих компонентів шкільної зрілості.

За результатами емпіричного дослідження встановлено, що серед 30 обстежених дітей старшого дошкільного віку 8 осіб, або 26,7 %, продемонстрували високий загальний рівень психологічної готовності до навчання у школі, 14 дітей, або 46,6 %, – середній рівень, і ще 8 дітей, або 26,7 %, – низький рівень. Такі показники свідчать, що більшість дітей має базові передумови для початку шкільного навчання, однак значна частина респондентів потребує подальшої цілеспрямованої підготовки. Деталізований аналіз компонентів готовності показав, що найкраще сформованими виявилися інтелектуальний та мотиваційний компоненти. Зокрема, за інтелектуальним компонентом високий рівень виявлено у 11 дітей, або 36,7 %, середній – у 14 дітей, або 46,6 %, низький – у 5 дітей, або 16,7 %. За мотиваційним компонентом високий рівень було зафіксовано у 10 дітей, або 33,3 %, середній – у 15 дітей, або 50,0 %, низький – у 5 дітей, або 16,7 %. Це дає підстави стверджувати, що значна частина дітей позитивно ставиться до майбутнього навчання, цікавиться школою та загалом володіє достатнім рівнем пізнавальних передумов до оволодіння навчальною діяльністю.

Разом із тим дослідження підтвердило особливу роль емоційно-вольової та соціально-психологічної сфер у формуванні готовності до школи. Саме емоційно-вольовий компонент виявився найменш сформованим: високий рівень зафіксовано лише у 7 дітей, або 23,3 %, середній – у 13 дітей, або 43,3 %, низький – у 10 дітей, або 33,4 %. Це свідчить про те, що майже третина респондентів має труднощі із самоконтролем, довільною регуляцією поведінки, витримкою, здатністю дотримуватися інструкцій та завершувати діяльність. Соціально-психологічний компонент також виявив певні проблемні зони: високий рівень було встановлено у 9 дітей, або 30,0 %, середній – у 14 дітей, або 46,6 %, низький – у 7 дітей, або 23,4 %. Отже, частина дітей ще недостатньо

готова до взаємодії в учнівському колективі, прийняття правил шкільного життя та конструктивної комунікації в новому соціальному середовищі.

Додаткові результати поглибили висновки основного дослідження. За методикою «Я у школі» позитивне емоційне ставлення до школи виявлено у 13 дітей, або 43,3 %, нейтральне – у 10 дітей, або 33,3 %, а тривожне чи суперечливе – у 7 дітей, або 23,4 %. Це означає, що майже чверть дітей входить у передшкільний період із внутрішнім емоційним напруженням щодо майбутнього навчання. За результатами завдань на розвиток пізнавальних процесів високий рівень зафіксовано у 9 дітей, або 30,0 %, середній – у 16 дітей, або 53,3 %, низький – у 5 дітей, або 16,7 %, що підтверджує загалом достатній, але неоднорідний рівень інтелектуальної підготовленості. Отже, емпіричні дані переконливо засвідчили, що психологічна готовність дитини до шкільного навчання є нерівномірно сформованою і найбільш уразливими її складниками є емоційно-вольова саморегуляція та соціальна зрілість.

У результаті дослідження було окреслено психолого-педагогічні умови ефективної підготовки дитини до навчання у школі. До них належать забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою, комплексний розвиток мотиваційної, інтелектуальної, емоційно-вольової та соціальної сфер, використання ігрових, комунікативних і розвивальних форм роботи, створення психологічно безпечного та підтримувального освітнього середовища, а також активна співпраця педагогів, психологів і батьків.

Таким чином, результати дипломної роботи підтвердили, що ефективна підготовка дитини до шкільного навчання можлива лише за умови цілісного підходу до розвитку її особистості, врахування вікових та індивідуально-психологічних особливостей і своєчасної підтримки тих компонентів готовності, які виявилися недостатньо сформованими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби : метод. рек. / за наук. ред. В. Г. Панка. Київ : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/3210413.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
2. Бабенко О. *Педагогічна культура батьків та сучасні освітні тенденції*. Дошкільний навчальний заклад, 2015. № 1. С. 2–8.
3. *Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти)* / під наук. керівн. Т. О. Піроженко. Київ, 2021. 37 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu_Bazovo_ho_komponenta_doshkilnoyi_osvity.pdf (дата звернення: 16.04.2026).
4. Берегова Н., Степанюк О., Кушнір І. *Психологічні особливості самооцінки дітей старшого дошкільного віку*. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 9–10 квіт. 2020 р.). Хмельницький : ХНУ, 2020. С. 30–34.
5. Бех І. Д. *Дошкільна освіта: трансформаційні орієнтири*. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи : зб. наук. пр. / за заг. ред. Г. В. Беленької, В. І. Бондар, І. М. Шоробури. Хмельницький, 2020. С. 7–20.
6. Біла І. М. *Психологічні аспекти готовності до шкільного навчання*. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи : зб. наук. пр. Київ, 2020. 496 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721181/1/%D0%94%D0%BE%D1%88%.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
7. *Концепція Нової української школи*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkolacompressed.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
8. *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку*. Київ : ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с.

9. Кравченко В. П. *Перехід від дошкільної до початкової ланки освіти. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема* : мат-ли конф. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. С. 39–44.
10. Лаврівська Ю. В. *Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема* : мат-ли конф. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. С. 71–73.
11. *Малютко. Готуємо п'ятирічних дітей до навчання в школі*. Київ, 2015. URL: <https://malyatko-school.kiev.ua/?p=2021> (дата звернення: 16.04.2026).
12. Мартін А. М. *Підготовка дітей до школи в умовах дошкільного навчального закладу. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема* : мат-ли конф. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. С. 13–21.
13. *Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти)*. Київ, 2021. 58 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
14. Мизак О. І. *Дослідження психологічної готовності дітей до навчання у школі* : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня бакалавра : спец. 053 «Психологія» / наук. кер. В. В. Вишньовський. Тернопіль : Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2024. 60 с.
15. Молодушкіна І. В. *Навігатор психологічного здоров'я дошкільників*. Харків : Основа, 2018. 112 с.
16. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти)» від 12.01.2021 № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osvitiv-ukrayini> (дата звернення: 16.04.2026).
17. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkolacompressed.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).

18. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи* / Міністерство освіти і науки України. 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch2016/konczepczyia.html> (дата звернення: 16.04.2026).
19. Олійник І. В. *Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі*. Вісник Університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2017. № 2 (14). С. 84–89.
20. Пенькова О. І. *Сімейні взаємини як умова становлення моральної спрямованості у дітей*. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи : зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. С. 303–310.
21. Піроженко Т., Карабаєва І., Соловйова Л., Хартман О. *Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи*. Психологічний часопис. 2022. № 8 (2). С. 18–32.
22. Піроженко Т., Карабаєва І., Соловйова Л., Хартман О. *Якісна та кількісна характеристика готовності старших дошкільників до навчання у школі*. Психологічний часопис. 2023. № 9 (1). С. 41–49. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.1.4>(дата звернення: 16.04.2026)..
23. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю. *Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи* : метод. рек. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 36 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/734633/> (дата звернення: 16.04.2026).
24. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю., Федорчук О. І., Токарева Л. Д. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи* : препринт. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 32 с.
25. Пісоцький В. П., Горянська А. М. *Психічний розвиток особистості в оногенезі* : навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
26. *Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука* : зб. ст. / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с.

27. Тарапака Н. В. *Шляхи реалізації неперервності освітнього процесу на етапах дошкільної та початкової освіти*. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема : мат-ли конф. Кропивницький : КЗ «КОШПО імені Василя Сухомлинського», 2017. С. 4–9.
28. Тимош Ю. В. *Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні та за кордоном*. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи : зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. С. 357–359.
29. Фасолько Т. С. *Розвивальні та виховні можливості інноваційних педагогічних технологій та їх використання у роботі з дітьми передшкільного віку*. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи : зб. наук. праць. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. С. 383–386.
30. Ференець В. Б. *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку*. Вісник Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2020. 44 с.
31. Жук А. М., Яцишина А. М. *Індивідуальні особливості готовності дітей до вступу в школу*. Актуальні проблеми практичної психології : зб. наук. пр. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 року). Одеса, 2023. С. 126–127.
32. Кушнір Ю. В., Оверчук В. А., Шпортун О. М. *Вікова та спеціальна психологія* : навч. посіб. Вінниця : Центр оперативного друку «Документ Принт», 2020. 384 с.
33. Лисенко Л. М. *Вікова психологія* : метод. рек. з навч. дисципліни для здобувачів вищ. освіти першого (бакалавр.) рівня зі спец. 053 «Психологія». Харків : ХНПУ, 2020. 112 с.
34. Олійник І. В. *Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі*. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2017. № 2. С. 84–89.
35. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловійова Л. І., Хартман О. Ю. *Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи*. Психологічний часопис. 2022. № 8 (2). С. 18–32. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/732153/> (дата звернення: 16.04.2026).

36. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю. *Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи* : метод. рек. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 36 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/734633/> (дата звернення: 16.04.2026).
37. *Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи* : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Т. В. Філімонової. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.
38. *Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти* : метод. рек. / за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.
39. *Сучасна наука: погляд молодих* : зб. наук. праць магістрантів / відп. за вип. С. М. Луценко. Ч. 1. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2023. 160 с. URL: <http://ir.soippo.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/436/1/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0%20%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
40. Андрощук І. *Мотивація навчальної діяльності учнів як педагогічна проблема*. Педагогічний вісник Поділля. 2022. № 3. С. 2–3.
41. Большакова І. *Формування мотивації до навчання*. Початкова освіта. 2015. № 6. С. 21–32.
42. Варченко Н. С. *Розвиток мотивації молодших школярів*. Англійська мова та література. 2013. № 16–18. С. 2–5.
43. Волянчук Н. Ю. *Соціальна психологія* : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
44. Гнатюк О. В. *Шляхи формування мотивації до навчання в учнів сучасної початкової освіти*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722411/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення: 16.04.2026).
45. Грущенко С. І. *Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності*. Харків : ХНПУ, 2019. 40 с.

46. Заєць В. С. *Мотивація навчальної діяльності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема*. Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі педагогічних та психологічних наук. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. С. 71–74.
47. Кікоть О. *Мотивація навчання*. Початкова школа. 2015. № 20. С. 9–13.
48. Онищенко І. В. *Мотиваційна компетентність як передумова формування мотивації до професійної діяльності в майбутніх учителів початкових класів в умовах інформатизації вищої освіти*. Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2019. С. 108–116.
49. Парфілова С. Л. Психолого-педагогічні підходи до проблеми навчальної мотивації молодших школярів. URL: [https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/1867/3/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202014%20\(1\).pdf](https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/1867/3/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%202014%20(1).pdf) (дата звернення: 16.04.2026).
50. Семців Ю. *Формування позитивної мотивації учіння молодших школярів*. Інститут педагогіки і психології. 2015. № 23. С. 130–135.
51. Сівачук А. Л. *Педагогічні умови формування мотивації учіння молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами мобільних технологій*. Актуальні питання теорії і практики початкового навчання : зб. наук. праць. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. С. 328–333.
52. UNICEF. *We are ready: policy actions for smooth transitions and strategic alignment between early childhood and primary education in East Asia and the Pacific region*. Bangkok : United Nations Children's Fund, 2024. 34 p. URL: https://www.unicef.org/eap/media/15846/file/UNICEF_SmoothTransitionsECCE_final.pdf (дата звернення: 16.04.2026).